

Sluttrapport

Prosjektnavn: Omsorg og nettverk for unge flyktninger

Søkerorganisasjon: Norges Røde Kors og Vergeforeningen Følgesvennen

Sluttrapport Omsorg og nettverk for unge flyktninger

Forord

Hensikten med denne rapporten er å gi en grundig beskrivelse av det treårige prosjektet 'Omsorg og nettverk for unge flyktninger'. Prosjektet er gjennomført hovedsakelig som skissert i prosjektbeskrivelsen med noen justeringer underveis i prosjektperioden.

Vi ønsker å rette en stor takk til alle som har vært involvert i prosjektet i løpet av disse årene. Først og fremst en takk til Extrastiftelsen /Stiftelsen Dam som har finansiert prosjektet og langt på vei sørget for at det har vært mulig å gjennomføre. En stor takk gis også til frivillige som har gitt av sin tid, både som støttespillere og vennefamilier for ungdommene i prosjektet.

Sammendrag

I 2016 etablerte Røde Kors og Vergeforeningen Følgesvennen prosjektet Omsorg og nettverk for unge flyktninger. Prosjektet har vært gjennomført innenfor rammene til Røde Kors i Oslo og Bergen.

Målet for prosjektet har vært å bidra til å styrke unge enslige flyktningers psykiske helse gjennom skreddersydde tilbud med vekt på tilhørighet, tilknytning og mestring. Det har også vært et mål å bidra til en god inkluderingsprosess i lokalsamfunnet gjennom gode koplinger mellom ungdommene og frivillige ressurspersoner.

Gjennom prosjektet settes unge flyktninger individuelt i kontakt med en eller flere voksne frivillige. Disse møtes for å dele hverdagsopplevelser omtrent en gang i uka. Aktiviteten kalles Vennefamilie i Oslo og Støttespiller i Bergen.

Prosjektet har vært rettet mot unge enslige flyktninger i alderen 15–25 år, og i løpet av prosjektperioden har 147 ungdommer blitt koplet med en eller flere frivillige i Oslo og Bergen.

Innhold

Sluttrapport Omsorg og nettverk for unge flyktninger	1
Forord	1
Sammendrag	1
Kapittel 1. Bakgrunn for prosjektet	3
Kapittel 2. Målsetting og målgruppe	3
Kapittel 3. Prosjektgjennomføring /metode	4
Endringer sett opp mot opprinnelig prosjektskisse	7
Kapittel 4. Resultater og resultatvurdering	8
Rapport fra prosjektet	9
Funn i rapporten	9
Kapittel 5 Oppsummering og veien videre	11
Veien videre	12
Vedlegg	13

Kapittel 1. Bakgrunn for prosjektet

Unge enslige flyktninger har ofte et stort behov for å bli møtt med velvilje og støtte på veien inn i et nytt samfunn. Mange har med seg sterke opplevelser fra krig- og konfliktområder, opprivende oppbrudd fra hjemlandet og en vanskelig flukt. Dette er ungdommer som befinner seg alene i et fremmed samfunn, uten en families omsorg og trygghet. Å imøtekomme udekkede behov for omsorg og nettverk var utgangspunktet for dette samarbeidsprosjektet mellom Vergeforeningen Følgesvennen og Norges Røde Kors. De to organisasjonene hadde over lengre tid vært bekymret for unge asylsøkere- og flyktningers utsatte situasjon, en situasjon de begge har et nært kjennskap til: Vergeforeningen gjennom vergeoppdrag for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger, Røde Kors gjennom ulike aktiviteter rettet mot asylsøkere og flyktninger. Vergeforeningen har inngående kjennskap til de enslige mindreårige flyktningsenes situasjon fram til de blir 18. Foreningen har imidlertid, i likhet med Røde Kors, observert at unge flyktninger har stort behov for oppfølging og kontakt også etter at de har fylt 18. Ikke alle får et etterverntilbud, og selv der hvor et slikt tilbud eksisterer har mange av ungdommene behov for ytterligere kontakt og hjelp utover dette tilbudet.

Basert på disse erfaringene kom vi fram til at vi ønsket å utvikle et nettverks- og omsorgstilbud rettet mot unge enslige flyktninger. Det ble bestemt at prosjektet skulle rettes mot ungdommer som er bosatt i Oslo og Bergen. Denne avgrensningen ble foretatt på bakgrunn av at begge kommuner har lang erfaring med bosetting av unge enslige flyktninger og at Røde Kors i begge kommunene har ulike tilbud til flyktningsene i aldersgruppa 15-25 år. Tilbudene omfatter leksehjelp, norsktrening, turgrupper, gatemegling etc. Begge kommuner, og da Oslo i særdeleshet, hadde registrert et variert behov hos de ungdommene de hadde snakket med. I Bergen ble det vist til at enkelthenvendelser og samtaler tydet på at flere ungdommer ønsket veiledning og informasjon om muligheter i Røde Kors og andre steder. Vår erfaring var at rekruttering, tilpasning og oppfølging ofte er avgjørende for å fullt ut ivareta særlig sårbare grupper sine behov.

Prosjektet fikk som mål å etablere et omsorg- og nettverkstilbud som skulle tilpasses hver enkelt deltaker i de to byene. Hovedaktiviteten i prosjektet skulle gå ut på å kople ungdommer med voksne frivillige støttespillere. Et viktig anliggende for prosjektet var hvordan dette kunne bidra til å styrke ungdommene, etter at de hadde fått opphold og flyktningstatus, og var på vei inn i det norske samfunn. Prosjektet skulle i tillegg ha en helhetlig tilnærming der også tilbud som norsktrening, leksehjelp og ungdomstreff inngikk som muligheter som kunne diskuteres og støttes gjennom koplingene. For å etablere dette tilbudet så vi også behov for å utvikle opplæringsmaterieell samt å tilby kurs og veiledning for frivillige som skulle inngå i prosjektet. Dette skulle utvikles i løpet av prosjektperioden.

Kapittel 2. Målsetting og målgruppe

Målsettingen for prosjektet har vært å møte udekkede behov for omsorg og nettverk blant unge enslige flyktninger i alderen 15-23 år, utvidet til 25 år der det er behov. Hovedmålet ble definert til å bidra til å styrke unge enslige flyktnings psykiske helse gjennom skreddersydde tilbud med vekt på tilhørighet, tilknytning og mestring. I den opprinnelige prosjektskissen lå det samtidig en erkjennelse av at behovene er svært ulike i denne målgruppen, enkelte vil ha store udekkede behov når det gjelder omsorg og stabile relasjoner til voksne, mens andre har behov for nettverk med jevnaldrende. En

sentral metode ble derfor å kartlegge behov hos ungdommene for å kunne skreddersy tilbudet etter den enkeltes behov i samråd med vedkommende. Noe av suksessen ble samtidig antatt å ligge i å benytte den brede porteføljen av aktiviteter og type frivillige som inngår i Røde Kors' arbeid.

Vi identifiserte følgende tre mål for prosjektet;

- 1) Bidra til å styrke unge enslige flyktningers psykiske helse gjennom skreddersydde tilbud med vekt på tilhørighet, tilknytning og mestring
- 2) Styrke unge flyktningers følelse av innflytelse over eget liv og bedre selvfølelse
- 3) Bidra til en god inkluderingsprosess i lokalsamfunnet gjennom gode koplinger mellom de unge flyktingene og frivillige ressurspersoner/nettverk

For å nå disse målene ville vi måtte jobbe inn mot ulike grupper og vi delte derfor målgruppene for prosjektet inn i følgende kategorier;

- 1) Primærmålgruppe:
unge enslige bosatte flyktinger i alderen 15-23 år bosatt i Bergen og Oslo. Målgruppen kunne utvides til unge bosatte flyktinger opp til 25 år ved behov
- 2) Sekundærmålgruppe:
innbyggere/familier i de samme kommunene – de som engasjerer seg som frivillige i prosjektet, og øvrig ungdom i samme kommuner, f.eks Røde Kors Ungdom, idrettslag, kor etc

Kapittel 3. Prosjektgjennomføring /metode

Arbeidsoppgaver og ansvar i prosjektet ble fordelt etter hva som virket mest hensiktsmessig med hensyn til kyndighet, ressurser og erfaring hos de to samarbeidspartnerne. Røde Kors skulle ta ansvaret for rekruttering av deltakere og kartlegging av behov hos den enkelte, rekruttering av frivillige, praktisk tilrettelegging og kopling mellom deltakere og frivillige, oppfølging av koplingene og underveisrapportering. Vergeforeningen skulle ha ansvar for utvikling og kvalitetssikring av opplæringsmateriell og for opplæring av frivillige. I tillegg skulle organisasjonen bidra med informasjon om prosjektet til unge enslige flyktinger gjennom vergene samt bidra til informasjon om aktuelle deltakere i prosjektet.

Den praktiske gjennomføringen av aktivitetene i prosjektet fikk noe ulik utforming i Bergen og i Oslo. I Bergen ble aktiviteten kalt Støttespiller, mens i Oslo ble den kalt Vennefamilie. Som beskrevet i prosjektsøknaden skulle frivilligheten være bærebjelken i prosjektet; så har også vært tilfelle i både Bergen og Oslo. Aktiviteten skulle være et supplement til det offentlige og det at frivillige var engasjert så vi som avgjørende for at deltakerne i prosjektet skulle føle seg møtt og ivaretatt. En sentral del av prosjektet har derfor vært å få på plass 'koplinger' ved å rekruttere deltakere og frivillige. Med deltakere mener vi unge flyktinger i alderen 15-25 og med frivillige mener vi voksne/familier som har vært koplet med ungdommene. Koplingene treffes på jevnlig basis og bestemmer selv hva de vil gjøre sammen.

Koplinger mellom deltakere og frivillige

Røde Kors har hatt ansvar for rekruttering av deltakere og frivillige i prosjektet, og dette har forløpt noe ulikt i Bergen og Oslo. I Oslo har aktivitetene Flyktingguide vært en naturlig inngangsdør og deltakere og frivillige ble i starten med via kjennskap til flyktingguiden. Unge flyktinger som søkte

om å få en flyktingguide og hvor det viste seg at søker er alene og under 23 år, ble kontaktet av medarbeidere i prosjektet. Vi har også gjennomført informasjonsmøter i bydelene med bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger. Enkelte bydeler har vært særlig opptatt av at ungdommene i deres bydeler «trenger flere gode folk rundt seg», noe som har resultert i et aktivt engasjement når det gjelder viderefremming av ungdommer i deres bofellesskap.

Den forholdsvis store ankomsten av flyktninger i 2015 førte til et ønske blant mange om å gjøre noe for de nyankomne. En del av dem som sto på venteliste for å bli flyktingguider ble informert direkte om støttespilleraktiviteten. Andre ble informert om denne aktiviteten på innføringskursene for flyktingguider. Det viste seg å være stor interesse blant frivillige for å bli med og det ga god tilgang på godt egnede frivillige til prosjektet.

I Bergen har deltakere blitt rekruttert, ikke først og fremst gjennom flyktingguideaktiviteten, men gjennom introduksjonsprogrammet og barneverntjenesten. Mange som var over 18 år ble med gjennom introduksjonsordningen. Prosjektkoordinator i Bergen gikk i utgangspunktet inn for å nå dem som trengte en slik aktivitet mest. I Bergen Røde Kors har de derfor vært spesielt opptatt av å være synlige overfor barneverntjenesten og har nå etablert et godt samarbeid med barnevernet som melder inn dem som er over 18 og som skal over i hybel.

I Bergen har vi også opplevd en stor pågang av frivillige gjennom prosjektperioden. Frivillige i Bergen har meldt seg via introkurs til Røde Kors og deretter blitt rekruttert til Støttespilleraktiviteten etter ønske og behov. Til tross for interesse, er erfaringen i Bergen at dette er noe sesongbasert i løpet av året. Det har gjennomgående meldt seg flere frivillige i forbindelse med årstart, noe som har gjort at deltakere som har meldt interesse for kopling eksempelvis tidlig på høsten ofte har måttet vente noe på å få en match med frivillige.

Oppfølging av ansatte og gruppeledere

Frivillige som har inngått i prosjektet blir intervjuet før de blir koplet med en deltaker. For intervjuer bruker Oslo en detaljert intervjuguide som inkluderer informasjon og dilemmatrening. Bergen følger ikke det samme strukturerte intervjukjemaet og har færre regler. Basert på det forholdsvis store tilsiget av flyktninger og frivillige, har Oslo hatt to prosjektkoordinatorene på heltid i deler av perioden. Prosjektkoordinatorstillingen i Bergen har hele tiden vært en deltidstilling. Frivillige og deltakere treffes for et første koplingsmøte fasilitert av Røde Kors. Etter dette er det opp til deltakerne å utveksle kontaktinformasjon og lage avtale for neste møte.

Siden Oslo Røde Kors har hatt et større tilsig av unge enslige flyktninger og frivillige enn Bergen, har de samtidig etablert en arbeidsgruppe bestående av frivillige som etter hvert fikk betegnelsen gruppeledere. Mens prosjektmedarbeiderne har hatt som oppgave å rekruttere og intervju ungdommer, har gruppeledernes ansvar først og fremst vært å intervju og følge opp de frivillige. I Bergen er det prosjektkoordinator som har det fulle og hele ansvar for kartlegging av så vel ungdommer og frivillige samt for koplignene. Oslo har 4 gruppeledere som følger opp frivillige- de første 3 månedene to ganger med 6 ukers mellomrom, deretter hver 3. måned. Denne aktiviteten var ikke lagt inn i prosjektplanen i utgangspunktet, men har kommet til underveis basert på behov.

Variert aktivitetstilbud

Det har vært et mål å ha et bredt og variert tilbud til deltakere og frivillige i prosjektet, også utover selve koplignen. Eksempler på dette er at alle koplignene har blitt invitert til fellesaktivitet sammen med flyktingguider i både Bergen og Oslo og det har blitt arrangert sommer/juleavslutninger med

frivillige. Det har blitt informert om aktuelle aktivitetstilbud/gratis arrangementer som kan være av interesse for koplingene.

I Bergen ble ungdommene tilknyttet prosjektet i oppstarten tilbudt svømmeopplæring, en aktivitet som også utgjorde en nettverksaktivitet. Denne fellesaktiviteten ble etter hvert faset ut, men Bergen Røde Kors får fortsatt midler fra kommunen som de har brukt på å gi de etablerte koplingene billetter til ulike aktiviteter, som svømmehall, museer, osv. Aktivitetene har fått god omtale av dem som har deltatt i evalueringen av prosjektet, både deltakere og frivillige. I Oslo har det også blitt gitt tilbud om diverse gratisaktiviteter, en av disse har vært å delta i en skrivegruppe for deltakere i Flyktningeguiden og Vennefamilie. Gruppen viset seg å være et godt møtested for deltakerne og resulterte dessuten i økt mestring i skriftlig norsk.

Kurs og opplæring

Utvikling av opplæringsmateriale og kursing var Vergeforeningens hovedoppgave i prosjektet. Materialet skulle lages på bakgrunn av Vergeforeningens direkte erfaring med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger og med flyktninger etter at de har fylt 18. Underveis i prosjektet har vi imidlertid erfart at det skulle være krevende for to ulike organisasjoner å samarbeide om opplæring av frivillige som skal fungere innenfor rammene til én organisasjon, i dette tilfellet Røde Kors. Røde Kors har fra før av et større undervisningsprogram for nye frivillige som heter "Røde Kors Skolen". Høsten/vinteren 2016-17 utviklet Røde Kors sentralt uavhengig av dette prosjektet en egen kursmodul for alle frivillige på aktiviteter innen migrasjonsfeltet (eksempelvis flyktningguide, norsktrening, besøk på asylmottak etc). Kurset gir en grunnleggende innsikt i fagfeltet og trener frivillige på aktuelle dilemmaer og rollen som frivillig. Etter hvert ble det klart at det ville være mer hensiktsmessig å utvikle en modul som bygger på dette grunnkurset også for frivillige i dette prosjektet. Ettersom dette skulle inngå i Røde Kors-skolens kursportefølje og også gjelde for andre Røde Kors-foreninger som ønsket å etablere aktiviteter for unge flyktninger, ville det være naturlig at dette ble utviklet internt i Røde Kors, og ikke av Vergeforeningen som ekstern part.

Vergeforeningens oppgave ble dermed å utvikle opplæringsmateriellet for tema- og fagkvelder, som kunne tas i bruk av Røde Kors som et faglig supplement til den obligatoriske opplæringen. Temaene omfattet asylprosessen, flukt, den første tiden i Norge, bosetting, strukturelle hindringer og muligheter i det nye landet samt de unge enslige flyktingenes behov og ressurser. Det ble også laget et eget hefte med introduksjoner og øvelser samt utarbeidet historier om typiske erfaringer til ungdommer fra ulike land. I tillegg har representanter fra Vergeforeningen vært kursholdere på temakvelder for frivillige i Røde Kors om relevante problemstillinger på feltet som Vergeforeningen har ekspertise på, eksempelvis asylprosessen for enslige mindreårige asylsøkere, hvordan være en god støtte for unge flyktninger etc. Opplæringsmateriellet som ble utviklet av Vergeforeningen er i dag tilgjengelig for alle Røde Kors sine lokalforeninger og kan brukes som utgangspunkt for faglig påfyll i form av temakvelder. Materiellet er også tilgjengelig for Vergeforeningen. Vi mener dette ble en ryddig måte å optimalisere de ressursene og den kompetansen vi som ulike organisasjoner har i prosjektet.

Faglig nettverk

Underveis i prosjektperioden har det blitt avholdt to samlinger for ansatte i Røde Kors som jobber med unge flyktninger. Den første i Tromsø og den andre i Trondheim. Røde Kors' innsats for unge flyktninger favner bredere enn dette prosjektet, og det har vært en stor fordel å kunne diskutere erfaringene fra prosjektet i et større faglig nettverk som møter på lignende utfordringer eller som kan gi innspill til ulike løsninger. På agendaen sto diskusjon av suksesser og utfordringer i koplingsarbeid med unge

flyktninger, samt forslag til tiltak som kunne brukes i det videre arbeidet. Å danne et nettverk på tvers har vært veldig nyttig for å dele erfaringer og å diskutere praktiske utfordringer med koplingsarbeid.

Endringer sett opp mot opprinnelig prosjektskisse

Vi har gjort enkelte endringer i prosjektet sett opp mot prosjektskissen slik det var tenkt og som er nødvendig å nevne i forbindelse med sluttrapportering. Under følger en oversikt over de viktigste endringene, bakgrunn for endringene og utfall av valgene vi tok underveis.

Nedsettelse av referansegruppe

Ifølge den opprinnelige prosjektskissen skulle prosjektet nedsette en referansegruppe på nasjonalt nivå. En slik gruppe ble imidlertid, av flere grunner, ikke etablert. Innledningsvis hadde vi nok med å få på plass tilbudet og gjøre nødvendige tiltak for å rekruttere frivillige og deltakere. Da tiden kom for å diskutere innholdet i en referansegruppe, ble det stil spørsmål til behovet for en slik gruppe. Vi opplevde nå at denne funksjonen langt på vei ble ivaretatt gjennom samarbeid med aktuelle institusjoner (eksempelvis bofellesskap og barnevern), gjennom en egen arbeidsgruppe som ble etablert i Oslo og gjennom diskusjoner og erfaringsutveksling mellom ansatte i prosjektet og med frivillige. De ulike formene for samarbeid og erfaringsutvekslinger viste seg dessuten å være svært tidkrevende. Vi vurderte derfor dit hen at det verken var tid eller behov for enda en diskusjonsgruppe. Mot slutten av prosjektperioden ble det gjennomført en kartlegging av ungdommer og frivillige som har deltatt i prosjektet. Gjennom dette arbeidet har vi fått viktige innspill til det videre arbeidet fra deltakere i prosjektet, og deres stemmer utgjorde dermed en god referansefunksjon.

Samarbeid mellom de to organisasjonene

I utgangspunktet er Røde Kors og Vergeforeningen Følgesvennen to svært ulike organisasjoner. Røde Kors er en verdensomspennende humanitær organisasjon med et stort antall frivillige, mange lokalforeninger og med distriktskontorer i hvert fylke. Vergeforeningen Følgesvennen er en liten interesseorganisasjon for representanter og verger for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Foreningen har 158 medlemmer og hovedkontor i Oslo. Organisasjonenes ulike omfang og organisasjonsform har tidvis vært en utfordring underveis i prosjektet, kanskje spesielt knyttet til opplevelse av eierskap. Ettersom deltakere og frivillige inngår i Røde Kors' sine rammer for frivilligdrevne aktiviteter har dette gjort at Vergeforeningens rolle i perioder har vært noe uklar og at organisasjonen fikk mindre plass i prosjektet enn det som opprinnelig var tenkt. Dette er en utfordring som det var litt vanskelig å forutse, men som vi som prosjektpartnere har vært ærlige om underveis. Hvordan optimalisere prosjektpartenes ulike ressurser og kunnskaper har vært et dilemma. Vi har derfor hatt flere møter for å diskutere hvordan vi kunne nyttiggjøre begge organisasjoners erfaring og kompetanse på best mulig vis.

Slik det var planlagt i prosjektskissen har Vergeforeningen bidratt med opplæringsmateriell og seminarer for frivillige i prosjektet. Dette er verdifulle bidrag, både med henblikk på innhold og metode. Røde Kors vil jobbe videre med hvordan deler av dette materialet kan innlemmes i opplæring av frivillige. Vergeforeningen har tilbudt faglig påfyll for frivillige i prosjektet knyttet til relevante temaer på feltet. Bidraget har fått gode tilbakemeldinger fra frivillige som har ønsket innsikt i og større forståelse for de utfordringene som deltakerne i prosjektet står i.

Samtidig lot det seg, som nevnt, vanskelig gjøre at Vergeforeningen skulle ha ansvar for selve opplæringen av frivillige som skal ha sitt virke innen Røde Kors sine rammer. I 2018 så vi muligheter

for en noe justert rolle for Vergeforeningen i prosjektet. I den siste konkluderende fasen av prosjektet syntes det mer hensiktsmessig at Vergeforeningens erfaring og kompetanse ble benyttet til å innhente data og å skrive en rapport om utvalgte temaer som har vært relevante for deltakerne i prosjektet. Å utforme en kvalitativ rapport om unge flyktnings situasjon er noe begge parter i prosjektet ønsket seg, og dette ble dermed en god måte å bruke Vergeforeningens kunnskaper og ressurser på.

Som prosjektpartnere er vi særlig stolte av at vi har gjennomført en ærlig, men tidvis krevende dialog knyttet til rolleavklaring i prosjektet. Denne oppriktige dialogen har gjort at vi har klart å ivareta et godt samarbeidsklima mellom de to organisasjonene, og at vi i dag ser muligheter for samarbeid om andre prosjekter i fremtiden. I tillegg har den ærlige tonen mellom prosjektpartnerne bidratt til utstrakt erfaringsdeling og faglig informasjonsutveksling på fagfeltet for øvrig, noe som kommer begge organisasjoner til gode i øvrig arbeid med målgruppen, eksempelvis i påvirkningsarbeid inn mot myndigheter.

Evaluering av prosjektet gjennomført av masterstudent

I henhold til opprinnelig projektskisse skulle en masterstudent foreta en evaluering av prosjektet. Det ble vist til at det i evalueringen vil være viktig å vise resultater som er oppnådd gjennom prosjektet samt komme med anbefalinger til videreføring. Vi innså imidlertid etter hvert at dette var en ressurskrevende løsning som ville kreve oppfølging over tid og som i tillegg ville måtte gå utover den fastsatte prosjektperioden. I stedet ble det søkt Extrastiftelsen/Stiftelsen Dam om at prosjektet selv skulle arbeide med utformingen av en rapport om unge enslige flyktnings situasjon basert på intervjuer av deltakere og frivillige i prosjektet. Dette skulle stå som en selvstendig rapport, og samtidig fungere som en evaluering av prosjektet. Vi mener i ettertid at rapporten gir et godt innblikk i unge flyktnings situasjon knyttet til utvalgte tema samtidig som ulike sider av prosjektet blir drøftet og evaluert.

I etterkant av gjennomført prosjekt ser vi at det ikke nødvendigvis var så klokt å legge inn en masteroppgave i den opprinnelige prosjektplanen og stiller spørsmål ved hvor gjennomtenkt dette var i utgangspunktet. Vi ser det som positivt at vi valgte å gjøre endringer i denne delen av prosjektet og at ved å benytte kompetansen og det noe 'utenfra blikket' som Vergeforeningen hadde inn mot deltakerne i prosjektet fikk vi både benyttet ressursene på en hensiktsmessig måte og omgikk samtidig utfordringene med å involvere en masterstudent. Vi satte stor pris på at Extrastiftelsen/Stiftelsen Dam godkjente forslaget om å foreta denne endringen.

Kapittel 4. Resultater og resultatvurdering

I projektskissen hadde vi som mål at 120 unge enslige flyktnings skulle få tilbud om kopling med frivillige ressurser basert på sine ønsker, henholdsvis 60 i Oslo og 60 i Bergen. I løpet av prosjektperioden har totalt 147 unge flyktnings fått tilbud om en kopling. I Oslo har 86 unge flyktnings blitt koplet og i Bergen 61 i løpet av prosjektperioden. Per år fordeler det seg slik; Bergen hadde i 2016 16 deltakere, i 2017 28 og i 2018 17 deltakere. I Oslo var det i 2016 31 deltakere, i 2017 19 og i 2018 36 deltakere. Dette er antall nye koplinger per år som til sammen utgjør antallet unge flyktnings som er nådd i perioden. Samtidig er det verdt å nevne at det er flere koplinger som er blitt fulgt opp per år fordi oppfølgingen går over lengre tid.

Frivillige er det vanskeligere å isolere år for år fordi de regnes som frivillige fra og med når de har vært til samtale hos Røde Kors, ikke fra tidspunktet de koples med en ungdom. I Bergen var det i 2016 17

frivillige, i 2017 31 frivillige og i 2018 18 frivillige. I Oslo var det i 2016 31 aktive frivillige, i 2017 75 (hvorav noen måtte settes på venteliste) og i 2018 110 frivillige. Det høye antallet frivillige handler også om at én ungdom kan koples med flere (i familie).

Når det gjelder antall unge flyktninger som er nådd i prosjektperioden vil vi konkludere med at vi har nådd det kvantitative resultatmålet for prosjektet, og vel så det. Vi har lagt stor vekt på kartleggingen av både ungdommene og de frivillige. Ungdommenes behov har stått i sentrum, og målet har vært å få til en så god kopling som mulig. I de aller fleste tilfellene har koplingene fungert godt, og gjerne vart utover den opprinnelige ettårsavtalen. I noen tilfeller har ikke støttespillerne, av ulike grunner, maktet å følge opp kontakten. I et par tilfeller har ungdommene hatt for store utfordringer for denne type kopling.

Rapport fra prosjektet

Rapporten fra siste fase av prosjektet¹ danner grunnlag for å si noe mer inngående om resultatene som er oppnådd. Rapporten er basert på en kvalitativ undersøkelse blant deltakere og frivillige som har inngått i prosjektet. Vi ønsket å, gjennom situasjonsbilder, gi innsikt i hverdagen og behovene til de unge flyktningene. Videre ønsket vi å sette søkelyset på relasjonene som har oppstått gjennom de ulike koplingene i prosjektet og utvikle anbefalinger til videre arbeid med denne gruppen basert på innspill som kom frem gjennom undersøkelsen. Noen av de viktigste spørsmålene vi søkte svar på var

- Hva er ungdommenes behov og hvilke hindringer støter de på på veien inn i det norske samfunn?
- Hvordan møter de hverdagen og hva kan hjelpe dem til å overkomme eventuelle hindringer?
- Hva er ungdommenes og de frivilliges viktigste erfaringer fra deltakelsen i Støttespiller/Vennefamilieordningen?

Rapporten ble todelt. Den første delen omhandler unge enslige flyktnings opplevelser av det livet de lever i Bergen og Oslo og hva som har vært viktig for dem den første tiden i Norge. Del to omhandler deltakere og frivilliges opplevelser av å inngå i prosjektet. Rapporten fungerer dermed også delvis som en evaluering av prosjektet og dets nytteverdi for de som har vært involvert. Vergeforeningen har gjennomført samtalene og skrevet rapporten, mens koordinatorene i Bergen og Oslo Røde Kors har tilrettelagt for gjennomføringen.

Rapporten ble lansert på et åpent seminar på Kafé Saba i Oslo 12. juni 2019. Her ble de viktigste funnene lagt frem av Vergeforeningens rapportforfatter. To av ungdommene delte sine erfaringer med å være en del av prosjektet og sine refleksjoner knyttet til å være ungdom med fluktbakgrunn i Norge. I tillegg hadde vi en panelsamtale om mer strukturelle utfordringer med Bente Hagesæter, leder for bofellesskap for unge flyktninger i Østensjø bydel i Oslo og Sølve Bjørn Randal, leder for barneverntjenesten for enslige mindreårige flyktninger i Bergen. Vi er stolte av rapporten og opplevde at lanseringen ble svært vellykket. I etterkant bruker vi funnene i rapporten i påvirkningsarbeid inn mot relevante myndigheter. Rapporten er blant annet oversendt aktuelt byråd i Oslo og politikere i Bergen og ønsket er å følge opp med ytterligere dialog, spesielt knyttet til ungdommenes erfaringer som blir presentert i rapporten.

Funn i rapporten

Prosjektet hadde som mål å *bidra til å styrke unge enslige flyktnings psykiske helse gjennom skreddersydde tilbud med vekt på tilhørighet, tilknytning og mestring, samt å styrke unge flyktnings*

---

¹ Se vedlegg

følelse av innflytelse over eget liv og bedre selvfølelsen. Et sentralt funn i rapporten er at kontakten med støttespillere og vennefamilier har bidratt til å styrke ungdommenes opplevelse av tilhørighet og tilknytning. Til sammen har 147 ungdommer blitt kjent med og fått et nettverk de ellers ikke ville hatt. De frivillige har blitt kjent med ungdommer i etableringsfasen i Oslo og Bergen, og blitt eksponert for deres hverdag og livssituasjon.

Ungdommenes opplevelse

Mange av ungdommene som deltok i prosjektets spørreundersøkelse beskrev hvor avgjørende det har vært for deres trivsel å bli ønsket velkommen. Imøtekommenhet og positiv nysgjerrighet, fra mottaket, kommunen og lokalsamfunnet, har gjort en stor forskjell. Ungdommene støter på mange hindringer på sin vei inn i det norske samfunn. De har i regelen trang økonomi, ingen familie å støtte seg til, og har ofte problemer med å komme seg inn på et arbeidsmarked preget av strenge krav om formell skolegang og gode norskkunnskaper.

I en hverdag med mange utfordringer har vi vært interessert i å finne ut av hvor ungdommene opplevde at de kunne søke støtte og hvem de søkte støtte fra. De fortalte at de oppsøkte fritidstilbud og leksehjelp gjennom Røde Kors og andre organisasjoner. Tilgjengelighet blant frivillige og ansatte ble framhevet som viktig for følelsen av å være velkommen. En slik tilgjengelighet er i tillegg svært viktig i de mange tilfellene hvor ungdommene har behov for særskilt bistand. Enkelte tok på eget initiativ kontakt med instanser som Jobb X for hjelp med jobbsøknad eller Ung Arena for psykologbistand. Noen har blitt fulgt opp av barnevernet mens andre har fått hjelp av NAV med vanskelige saker. Innstramminger i asyl- og flyktningpolitikken har gjort at tilgang på hjelp og veiledning i en del typer saker har blitt ekstra nødvendig for enkelte ungdommer.

Flyktningungdommer kan ha mange bekymringer, det være seg for nære slektninger i andre land, for hvordan klare seg, her og nå og i framtida. En god del sliter med vonde minner. Samvær med og støtte fra venner med liknende erfaring som dem selv blir i en slik sammenheng understreket som spesielt viktig. I faglitteraturen defineres denne type nettverk som sammenbindende, det vil si nettverk som forener personer innenfor en gruppe eller et eksisterende fellesskap.

Utover ansatte i ulike organisasjoner og offentlige instanser forteller imidlertid mange av ungdommene at det er vanskelig å komme i kontakt med norske. Brobyggende nettverk, nettverk som knytter individer og grupper sammen på tvers av skillelinjer, er ikke lett tilgjengelige for ungdommer med flyktningbakgrunn. Tilbakemeldinger fra ungdommene i dette prosjektet vitner om at kontakten mellom ungdommene og deres støttespillere/vennefamilier i mange tilfeller har fungert nettopp som et brobyggende nettverk. Dette synes å ha hatt stor betydning for flere av dem. Ungdommene forteller at de gjennom sine støttespillere/vennefamilier har fått anledning til å utvide sitt nettverk, noe som har bidratt til å styrke en følelse av tilhørighet. De har fortalt at de deler interesser med sine støttespillere/vennefamilier og at de gjør ting sammen. De blir invitert hjem til sin vennefamilie/støttespiller – og i sin tur inviterer de til sitt hjem og serverer matretter fra sitt hjemland.

For mange av ungdommene har støttespilleren/vennefamilien vært en person/personer som de har kunnet gå til når de trenger støtte på flere plan, både systemrelaterte og personlige. De har fått anledning til å praktisere norsk, de har kunnet få hjelp og støtte til ulike utfordringer, både på det praktiske og mer personlige planet, og de har selv kunnet få vise fram og bringe sin egen bakgrunn og tradisjoner inn i relasjonen. Gjensidigheten i mange av relasjonene vitner om integrering i ordets sanne forstand, hvor inkludering og gjensidig tilpasning inngår som viktige elementer.

Frivilliges opplevelse

Det er ikke bare ungdommene som har fått mye ut av støttespillerordningen. De frivillige som var en del av denne undersøkelsen, kom stadig tilbake til hva de selv har fått tilbake gjennom kontakten og vennskapet med ungdommene. De har selv blitt tatt imot og de har blitt møtt med raushet og respekt.

Da vi søkte om midler fra ExtraStiftelsen hadde vi som ett av målene at prosjektet skulle bidra til å skape engasjement i lokalsamfunnet og en bevisstgjøring om unge enslige flyktningers situasjon. Frivillige som har vært involvert i prosjektet har nevnt et økt engasjement og en mer inngående innsikt i de unge flyktningers situasjon som noe av det de har fått ut av sin deltakelse.

Et tilbakevendende utgangspunkt for de frivilliges engasjement har vært muligheten til å bidra til å ønske de enslige unge flyktingene velkommen. Involveringen omfatter ulike fritidsaktiviteter foretatt i lag med ungdommene så vel som utøvelse av praktisk bistand. Praktisering av norsk er en naturlig del av samværet. En av støttespillerne tok også opp hvordan han hadde observert at råd og samtaler mellom ham som frivillig og ungdommen hadde bidratt til å styrke ungdommens eget nettverk. Ungdommen fikk gjennom disse samtalene ny kunnskap som han kunne formidle videre til ungdommer i samme situasjon. Med andre ord så har koplingene ringvirkninger. Et brobyggende nettverk kan føre til styrking av andre nettverk.

Som frivillig innenfor denne ordningen risikerer du også å møte ungdom i krise. Det har kommet fram av samtalene med ungdommer og frivillige at relasjonene omfatter så mye mer enn utelukkende å gjøre hyggelige ting sammen. Behov for oppfølging blir større under slike omstendigheter. Ungdommene står opp imot et system det er vanskelig å forstå, og vil ofte trenge hjelp og veiledning. De frivillige forteller at de gjennom kontakten med ungdommene har fått øynene opp for hvilke utfordringer unge enslige flyktinger støter på i et til tider uforståelig byråkrati og hvor vanskelig det kan være for dem å nå igjennom i dette systemet. De frivillige, på sin side, forsøker å støtte opp der de kan, noe som ofte også er en læringsprosess for dem.

I denne forbindelse peker flere på at det tar tid å bli kjent med hverandre, og at å begrense kontakten til ett år i så måte synes unaturlig. Det har blitt vist til at ungdommene er alene i et fremmed samfunn, og at det særlig i en slik sammenheng blir galt å avtalefeste at du skal være familie eller en venn.

I enkelte tilfeller har ungdommene så store utfordringer at de frivillige opplever at de kommer til kort. Da er den bistanden Røde Kors kan tilby avgjørende. I den forbindelse har det vært stilt spørsmål til om Røde Kors har tilstrekkelig gjennomslagskraft i systemet. Og selv om de fleste er fornøyd med den oppfølgingen Røde Kors tilbyr dem, har også flere hatt forslag om temaer til kurs, om mer jevnlig diskusjonstreff og av tilrettelegging for kontakt mellom støttespillere, slik at de og deres ungdommer kan finne på ting sammen. Dette anser vi som en viktig tilbakemelding som vi vil forsøke å tilrettelegge for.

Kapittel 5 Oppsummering og veien videre

Samlet sett mener vi at prosjektet er gjennomført med gode resultater og med mange nyttige læringspunkter for både Vereforeningen og Røde Kors. Vi har identifisert det vi mener har vært noen sentrale suksesskriterier for at prosjektet har vært vellykket.

Tydelige behov og fleksibel tilnærming: At prosjektet så tydelig tok utgangspunkt i et kjent behov hos målgruppa og at behovet var forankret i Vergeforeningens kjennskap til gruppen og lokal aktivitet i Røde Kors før oppstart opplever vi som en grunn til at den faktiske aktiviteten har fungert godt. At prosjektet la opp til en fleksibel tilnærming til den enkelte deltaker er også et viktig suksesskriterium.

Vi har sett at i arbeidet med ungdommer i sårbare livssituasjoner er det avgjørende at vi kan møte den enkelte ungdommen på hans eller hennes premisser. Det kan for eksempel innebære et ekstra møte, å lytte til deres ønsker, å bli koplet på en annen aktivitet i Røde Kors-systemet eller tilpasning av rammene for aktiviteten.

Dyktige frivillige: Tilgang på godt egnede frivillige har vært avgjørende for å kunne lykkes i dette prosjektet. Ved oppstart i 2016 var det et stort påtrykk av nye frivillige noe som gjorde at Røde Kors helt fra oppstart har hatt tilgang på frivillige som sammenfaller med prosjektets kriterier og ungdommenes ønsker og behov. I vel et år var det så mange frivillige at mange ventet lenge på å bli koplet. Fra sommeren 2017 har det vært mer fokus på frivilligrekruttering, samtidig rekrutteres godt egnede frivillige, ofte mennesker med erfaring fra arbeid med barn/unge, med egen utlandserfaring og med kjennskap til fagfeltet migrasjon. Denne tilgangen på frivillige som er både tålmodige, omsorgsfulle og har en god rolleforståelse har vært avgjørende for å lykkes med prosjektet

Erfaringsutveksling og dialog underveis: Å kunne komme sammen som prosjektpartnere (Vergeforeningen, Bergen, Oslo og Norges Røde Kors) for å diskutere dilemmaer, praktisk innretning og veivalg har vært et annet viktig suksesskriterium. At vi har jobbet sammen om kursutvikling og kunnet sparre om konkrete utfordringer har vært faglig givende og sikret et sterkt faglig forankret prosjekt. Det at dialogen mellom Røde Kors og Vergeforeningen også har vært åpen underveis, til tross for uklar rolleavklaring innledningsvis, har også gjort prosjektet dynamisk og utviklende for begge parter underveis i perioden.

Veien videre

Koplingsaktiviteter med unge flyktninger som målgruppe er i dag en del av Røde Kors' aktiviteter i både Oslo og Bergen. Planen er å videreføre dette i tiden som kommer innen rammene av Røde Kors, avhengig av hvor stort behovet i målgruppen er. Per i dag kommer det få enslige mindreårige flyktninger til Norge, men flere av de som kommer vil etter all sannsynlighet ha behov for nettverk og å komme i kontakt med ressurspersoner i sitt lokalsamfunn. I tillegg gjelder ikke dette tilbudet kun nyankomne, men også personer som har hatt opphold i Norge en stund og som fortsatt har behov for omsorg, bistand og nettverk i sitt lokalsamfunn. Vi ser det dermed som aktuelt å fortsette tilbudet i den form det har i dag finansiert av en blanding av egne midler og offentlige og private tilskudd.

I prosjektsøknaden hadde vi som mål å spre prosjektet til andre kommuner/fylker i løpet av eller etter endt prosjektperiode. Per i dag eksisterer det lignende aktiviteter innenfor Røde Kors i Trondheim, Tromsø og Fjell kommune. Dette har ikke blitt etablert som en følge av dette prosjektet, men erfaringene fra prosjektet har like fullt vært verdifulle for å utvikle tilbudet til en mer varig aktivitet. Vi har dannet et nettverk på tvers av de store byene internt i Røde Kors som jobber med samme målgruppe der vi utveksler erfaringer. Dette anser vi som nyttig og vi bruker også erfaringene fra dette prosjektet.

Samtidig som Røde Kors vil videreføre aktiviteten som den er beskrevet til Stiftelsen Dam, utforsker vi samtidig hvordan den kan videreutvikles for å møte aktuelle behov. Vi ser blant annet at det er udekkede behov blant ungdom som ligger i yttergrensene av det som har vært den definerte målgruppen for dette prosjektet. Gjennom tilbakemeldinger fra deltakere og samarbeidspartnere i introduksjonsprogram, bofellesskap for enslige mindreårige, skoler og barnevern har vi fått innblikk i at det også kan være aktuelt å rette seg mot ungdommer med familie i Norge. Dette er noe vi vil jobbe videre med.

Det har vært et positivt samarbeid mellom Vergeforeningen og Røde Kors. Sammen har vi fått en felles erfaring og utviklet kunnskap som vi ønsker å ta med oss i mulige videre samarbeidsprosjekter. Vi ser at vi har vi felles interesse av å opprettholde kontakt for å utveksle erfaringer og kunnskap, noe vi blant annet vil gjøre gjennom nettverksarbeid på enslige mindreårige-feltet. Gjennom prosjektet har prosjektpartene blitt godt kjent med hverandre, og dette har dannet et godt grunnlag for videre samarbeid.

Vedlegg

- Rapport 2019 «Dette er bakveien inn i det norske samfunn og norske hjem» Omsorgs- og nettverkstilbud for unge flyktninger, et samarbeidsprosjekt mellom Røde Kors og Vergeforeningen følgesvennen

«Dette er bakveien inn i det norske samfunn og i norske hjem...»

OMSORGS- OG NETTVERKSTILBUD FOR UNGE FLYKTNINGER

Et samarbeidsprosjekt mellom Røde Kors og Vergeforeningen Følgesvennen

«Dette er bakveien inn i det norske samfunn og i norske hjem...»

**OMSORGS- OG NETTVERKSTILBUD
FOR UNGE FLYKTNINGER**

*Et samarbeidsprosjekt mellom
Røde Kors og Vergeforeningen Følgesvennen*

FORORD

Denne kartleggingen av unge enslige flyktnings hverdag i Oslo og Bergen er en del av prosjektet «Omsorg og nettverk for unge flyktnings». Prosjektet har pågått i perioden 2016-2018 og har vært støttet av Extrastiftelsen.

En del av hverdagen til disse ungdommene har bestått av møter med frivillige støttespillere og vennefamilier. En av støttespillerne nevnte diktet *Tung tids tale* som relevant for hvordan hun opplevde sine møter med de unge flyktingene.

Tung tids tale, av Halldis Moren Vesaas

Det heiter ikkje: eg – no lenger.

Heretter heiter det: vi.

Eig du lykka så er ho ikkje lenger berre di.

*Alt det som bror din kan ta imot
av lykka di, må du gi.*

*Alt du kan løfte av børa til bror din,
må du ta på deg.*

*Det er mange ikring deg som frys,
ver du eit bål, strål varme ifrå deg!*

*Hender finn hender, herd stør herd,
barm slår varmt i mot barm.*

*Det hjelper da litt, nokre få forfrosne
at du er varm.*

Dette diktet sier noe om det enkelte menneskes ansvar for å inkludere en eller flere av dem som står utenfor, ved å invitere dem inn i varmen. Det er noen der som trenger det du kan gi, og dette gir glede og håp. Uttrykt av en av støttespillerne: «*Det å hjelpa, det er tilfredsstillende... En kan bli overvelda av pessimisme i våre dager; det kunne forholde seg ein til ein og gi litt håp og trøst er viktig. Når folk faktisk blir kjent med noen flyktnings, åpner det opp. Det gir et håp for en sjøl og verden...*» Denne rapporten beskriver ikke bare de unge flyktingenes behov for varme, men også det støttespillerne får tilbake av varme fra ungdommene selv. «*Det har gitt meg mykje jeg ikke ville fått ellers. Du får en inngang til andre land, du får gode følelser.*»

Vi vil takke alle dem som har bidratt med sine erfaringer og verdifulle innsikter i denne slutfasen av prosjektet: Ungdommer, støttespillere, vennefamilier og Røde Kors-ansatte. Takk også til dem som har kommet med innspill under selve skriveprosessen. De mange ulike perspektivene og refleksjonene om hverdagsutfordringer og møtenes betydning har vært uvurderlige i utformingen av denne rapporten

ANBEFALINGER

Den første delen av denne rapporten omhandler ungdommenes møte med det norske samfunnet og systemet. Deres erfaringer understreker hvor viktig det er å bli tatt inn i varmen og ønsket velkommen, det være seg av mottaket, kommunen og lokalbefolkningen. Ungdommene kommer til landet med erfaringer, ressurser og et ønske om å kunne delta i sitt nye samfunn. Rom for medbestemmelse, individuell tilrettelegging og støtte er stikkord her. Basert på ungdommenes uttalelser er følgende anbefalinger relevante:

- Sikre at det gis grundig informasjon om hvilke valgmuligheter som finnes når det gjelder bosetting og valg av kommune.
- Sikre at det gis mulighet for medbestemmelse i bosettingsprosessen, også for enslige mindreårige flyktninger.
- Legge til rette for et minimum av samvær med slektninger og nære venner med lang avstand til bosettingskommunen i form av økonomiske støtteordninger.
- Sikre at introduksjonsprogrammet er individuelt tilpasset den enkelte deltaker.
- Sikre at unge flyktninger får gå i klasse med jevnaldrende og at undervisningen er tilpasset og tilrettelagt for dem.
- Sikre at unge flyktnings behov og ressurser vies ekstra oppmerksomhet av lærer og skolerådgiver.
- Tilpasse fraværsgrensen i skolen til unge flyktnings psykososiale behov og generelle helse.
- Sikre at ungdom med fluktbakgrunn får tilgang til og tilpasset, helhetlig helsehjelp.
- Økt innsats for å kartlegge ungdommenes kompetanse og ferdigheter slik at disse bedre kan brukes i jobbsammenheng.
- Sikre at det gis tilstrekkelig informasjon om støtte- og hjelpetiltak og at disse tiltakene er lett tilgjengelige.

ANBEFALINGER TIL VIDERE ARBEID

Alt i alt har dette prosjektet fått svært positive tilbakemeldinger, fra så vel ungdommene som de frivillige. Støttespiller-/vennefamilieordningen er en innretning som møter mange behov og som ser ut til å bidra til å gjøre inntreden i det norske samfunnet lettere for ungdommene. Men ikke bare for ungdommene, deltakelse i denne ordningen åpner også dører for de frivillige. De får innsyn i andre virkeligheter og flere viser til at de har blitt møtt med en enestående respekt og varme. Gleden over utviklingen av nye vennskap blir kommentert av begge parter. Det er likevel sider ved ordningen som med fordel kan styrkes. Disse omfatter særlig organiseringen og oppfølging av frivillige. De følgende anbefalingene omfatter også ikke-planlagte sider ved ordningen som bør beholdes.

- Sikre at de to ulike måtene å jobbe på i Bergen og Oslo får fortsette å fungere side om side. Dette innebærer at også støttespillerbegrepet, som best beskriver en-til-en koplingene i Bergen, fortsatt blir benyttet.
- Se nærmere på tidsbegrensede kontrakter og hvordan ordlyden i disse kan tilpasses de erfaringene en har fått gjennom prosjektet og denne evalueringen. En gradvis avslutning og overgang til en relasjon utenfor Røde Kors-systemet anbefales.
- Holde en løpende diskusjon med de involverte i prosjektet om roller, både for støttespillere og vennefamilier og for Røde Kors. Tydeliggjøre at relasjonen i regelen omfatter mer enn det å utelukkende gjøre hyggelige ting sammen.
- Tilby kurs og «smådrypp». Temaer kan omfatte så vel ulike sider ved ungdommenes liv i Norge som forskning og nye ideer på området. I intervjuer av frivillige, oppmuntre dem til å delta på erfaringsutvekslinger og kurs.
- Fortsette å avholde samlinger for ungdommer og deres støttespillere/vennefamilier. Tilrettelegge for at støttespillere og ungdommer kan møte hverandre og finne på ting sammen.

Gjennom dette prosjektet settes unge flyktninger individuelt i kontakt med en eller flere voksne frivillige. Disse møtes for å dele hverdagsopplevelser omtrent en gang i uka. Aktiviteten kalles Vennefamilie i Oslo og Støttespiller i Bergen.

Målet for prosjektet har vært å bidra til å styrke unge enslige flyktnings psykiske helse gjennom skreddersydde tilbud med vekt på tilhørighet, tilknytning og mestring. Det har også vært et mål å bidra til en god inkluderingsprosess i lokalsamfunnet gjennom gode koblinger mellom ungdommene og frivillige ressurspersoner.

Prosjektet har vært rettet mot unge enslige flyktninger i alderen 15 – 25 år, og i løpet av prosjektperioden har 147 ungdommer blitt koblet med en eller flere frivillige i Oslo og Bergen. Prosjektet har pågått i perioden 2016–2018 med støtte fra Extrastiftelsen.

INNHold

	FORORD	4
	Anbefalinger.....	5
1	Innledning	7
	Rekruttering av deltakere i undersøkelsen.....	8
	Gjennomføring av samtaler.....	8
	Omtale av deltakere i undersøkelsen.....	8
	Ansvarlig for gjennomføring.....	9
2	Den første tida i Norge	10
	Ventetiden i asylmottak.....	10
	Overlevelsesstrategier.....	11
	Oppsummering.....	11
3	Bosetting	12
	Bosettingsønske.....	12
	Selvbosetting.....	12
	Oppsummering.....	13
4	Jobbmuligheter og økonomi	15
	Jakten på en jobb.....	15
	Ønsket om å få vise det du kan.....	16
	Oppsummering.....	17
5	Den lange eller den korte veien	18
	Å måtte velge mellom jobb og skole.....	18
	Skolevalg: Drøm og realitet.....	18
	Tilrettelegging for mestring.....	19
	Oppsummering.....	20
6	Bekymringer, savn og støtte	22
	Ønsket om kontakt med norske.....	22
	Betydningen av vennskap.....	23
	Oppsummering.....	23
7	Når du trenger hjelp, hvor går du?	24
	Oppsummering.....	25
8	Støttespilleres/Vennefamiliers betydning i ungdommenes liv	26
	Støtte og fellesskap.....	26
	Begrensninger.....	27
	Oppsummering.....	28
9	Støttespillernes/vennefamiliens erfaringer med kontakten med ungdommene	29
	Et ønske om å bidra.....	29
	Venn og støttespiller.....	30
	Å trene på norsk.....	30
	Det kjentes betydning.....	31
	Tiden det tar.....	31
	Utviklingen av et vennskap.....	32
	Dilemmaer.....	32
	Oppfølging av frivillige.....	34
	Oppsummering.....	34
10	Prosjektets utvikling og praksis	35
	Rekrutteringen av deltakere og frivillige i Oslo.....	35
	Rekrutteringen av deltakere og frivillige i Bergen.....	35
	Hva innebærer det å være støttespiller – og er støttespiller det riktige begrepet?.....	35
	Kartlegginger og koplinger.....	36
	Rammene for aktiviteten.....	37
	Oppsummering.....	37
11	Sammenfatning og diskusjon	38
	Ungdommenes hverdag.....	38
	Bosetting.....	38
	Økonomi og jobbmuligheter.....	38
	Skole.....	39
	Støtte.....	39
	Støttespiller/vennefamilieordningen.....	39
	Rammer for kontakten: Tid og alder.....	40
	Ungdommenes utfordringer og de frivilliges behov.....	41
	Litteraturliste	42

KAPITTEL 1

INNLEDNING

Unge enslige flyktninger har ofte et stort behov for å bli møtt med velvilje og støtte på veien inn i et nytt samfunn. Mange har med seg sterke opplevelser fra krig- og konfliktområder, opprivende oppbrudd fra hjemlandet og en vanskelig flukt. Dette er ungdommer som befinner seg alene i et fremmed samfunn, uten en families omsorg og trygghet og som har behov for oppfølging og individuelt tilpasset støtte.

Å imøtekomme udekkede behov for omsorg og nettverk var utgangspunktet for dette samarbeidsprosjektet mellom Vergeforeningen Følgesvennen og Røde Kors. De to organisasjonene hadde over lengre tid vært bekymret for unge asylsøkere- og flyktnings utsatte situasjon, en situasjon de begge har et nært kjennskap til: Vergeforeningen gjennom vergeoppdrag for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger, Røde Kors gjennom ulike aktiviteter rettet mot asylsøkere og flyktninger.

Prosjektet som er beskrevet i rapporten har pågått i perioden 2016-2018 og har hatt som hovedmål å *bidra til å styrke unge enslige flyktnings psykiske helse gjennom skreddersydde tilbud med vekt på tilhørighet, tilknytning og mestring*. I utgangspunktet skulle dette oppnås gjennom en grundig kartlegging av den enkelte ungdoms ønsker og behov med tilbud som var tilpasset den enkelte på bakgrunn av dette. Etter hvert viste det seg at det som fungerte best og var mest realiserbart var en koplingsaktivitet hvor de unge flyktingene ble satt i kontakt med en eller flere voksne frivillige. De frivillige har blitt omtalt som støttespillere eller vennefamilier. Et viktig anliggende for prosjektet var hvordan dette kunne bidra til å styrke ungdommene, etter at de hadde fått opphold og flyktningstatus, og var på vei inn i det norske samfunn.

Både Røde Kors og Vergeforeningen har over tid observert at statlig og kommunal oppfølging av enslige unge flyktninger er svært varierende, både for dem under og over 18 år¹. Gjennom prosjektperioden har vi erfart at det eksisterer store variasjoner i bo- og omsorgssituasjonen for unge flyktninger. Det er betydelige variasjoner i hvilken grad ungdommene får oppfølging av voksenpersoner, hva slags type oppfølging de får i det daglige, hvordan det legges opp til at de skal kunne danne nettverk og hvilke økonomiske rammer de har for å klare seg i hverdagen.

På bakgrunn av disse observasjonene ønsket derfor Røde Kors og Vergeforeningen å gjennomføre en kartlegging av ungdommenes egne opplevelser knyttet til utvalgte relevante tema. Sett i sammenheng med ungdommenes erfaringer og behov, har det

videre vært ønskelig å se på hvordan støttespiller/vennefamilieaktiviteten fungerer for dem, i tillegg til hva som framtrer som de viktigste erfaringene hos de frivillige. Rapporten er derfor todelt. Del 1 er en kartlegging av ungdommenes egne opplevelser av livet de lever i henholdsvis Bergen og Oslo. Del 2 beskriver ungdommenes og de frivilliges opplevelse av hva som har vært viktig i deres møter og relasjoner. De viktigste spørsmålene vi har søkt å finne svar på er:

- Hva er ungdommenes behov og hvilke hindringer støter de på på veien inn i det norske samfunn?
- Hvordan møter de hverdagen og hva kan hjelpe dem til å overkomme eventuelle hindringer?
- Hva er ungdommenes og de frivilliges viktigste erfaringer fra deltakelsen i Støttespiller/Vennefamilieordningen?

Rapporten avsluttes en drøfting av disse spørsmålene samt med anbefalinger til videreutvikling av støttespiller/vennefamilieaktiviteten i Røde Kors.

¹ Se *Bosetting for enslige mindreårige flyktninger. En veileder*. Vergeforeningen Følgesvennen, 2013.

METODE

REKRUTTERING AV DELTAKERE I UNDERSØKELSEN

Undersøkelsen er basert på samtaler med 16 unge enslige flyktninger, bosatt i henholdsvis Oslo og Bergen. Ungdommene har bakgrunn fra Eritrea, Syria, Somalia, Afghanistan og Sudan. 4 av de 16 er jenter. Halvparten var mindreårige ved ankomst; den andre halvparten mellom 18 og 20 år. De fleste samtaler fant sted i lokalene til Oslo og Bergen Røde Kors. En samtale fant sted i felleslokalene i et borettslag og 3 andre i ulike kafeer.

Åtte støttespillere/vennefamilier har vært med i undersøkelsen, 4 fra hver by. Med 3 av dem ble det foretatt telefonsamtaler. En samtale fant sted hjemme hos vennefamilien, mens de resterende 4 samtaler fant sted på kafeer. Det er også gjennomført flere samtaler med prosjektleder i Oslo og koordinatorene i Oslo og Bergen Røde Kors. I tillegg kommer samtaler med 2 av de frivillige gruppelederne i Oslo.

Ungdommene ble valgt ut av koordinatorene i Oslo og Røde Kors. I Oslo ble det utarbeidet en oversikt over ønskede kriterier for å nå det som ble ansett som bredden i aktiviteten. Deltakerne ble invitert ut fra ønsket om å innlemme et representativt utvalg av gutter/jenter, landbakgrunner, alder, bydelstilthørighet og rettigheter (opphold som enslig mindreårig vs. opphold som voksen) samt i hvilken del av prosjektperioden de har deltatt. Det var også viktig å invitere inn deltakere som har hatt ulike typer koplinger, det være seg en-til-en eller familiekoplinger, og at det var ungdommer med ulike ressurser og utfordringer. Det ble invitert inn deltakere som har ulike erfaringer med det å ha en vennefamilie. I Bergen ble flere ungdommer kontaktet direkte av koordinatorene. Disse ble valgt på bakgrunn av at det skulle være noe spredning i utvalget, men også fordi disse snakket godt nok norsk til å kunne gjennomføre et slikt intervju. Ca 2/3 av de som ble spurt i Bergen ville være med på undersøkelsen.

For utvalget av vennefamilier i Oslo ble det lagt ut en egen melding i nyhetsbrevet til Oslo Røde Kors om at støttespiller/vennefamilieordningen skulle evalueres, og at det i denne forbindelse var viktig å snakke med frivillige om deres erfaringer og tanker rundt denne ordningen. To vennefamilier meldte sin interesse. I tillegg tok prosjektkoordinatoren i Oslo kontakt med mulige aktuelle vennefamilier. I Bergen var det prosjektkoordinatoren som henvendte seg til støttespillere som kunne være interessert i en samtale om deres erfaringer med ordningen.

Samtalene med prosjektleder, koordinatorene for Bergen Røde Kors i Bergen og Oslo samt gruppelederne var sentrert rundt gangen i rekrutteringen av ungdommer og støttespillere/vennefamilier, gangen i selve koplingen av ungdom og frivillig, roller og rammer, oppfølging av vennefamilier/støttespillere, avslutning av relasjoner. Med prosjektkoordinatorene og prosjektleder har det vært kontinuerlig kontakt inkludert flere oppfølgingsamtaler i løpet av intervju- og skriveprosessen.

GJENNOMFØRING AV SAMTALER

Som utgangspunkt for samtaler med ungdommene ble det utarbeidet en guide over aktuelle temaer og spørsmål. Temaene omfattet erfaringer fra bosettingsprosessen, skole og jobb, økonomi, støtte og nettverk og støttespiller/vennefamilie. Samtaleguiden fungerte som et utgangspunkt. Alle temaene oppført i guiden ble diskutert, men fokuset for samtaler varierte ut fra hva som syntes viktig i ungdommens liv. Eksempelvis var den første tida i Norge ikke inkludert i samtaleguiden, men mange kom inn på nettopp dette første møtet med Norge som et viktig utgangspunkt for veien videre. Samtalene kunne ta uventede og interessante vendinger – som for eksempel til en diskusjon om peanøttdyrking via deling av noen energibarer med bilde av peanøtter på innpakningen. Flere av ungdommene fortalte også om tanker de hadde om livet og om hva som for dem var viktig og ga mening i deres spesielle situasjon.

Det ble ikke brukt tolk i samtaler med ungdommene. Samtlige hadde gode norskkunnskaper, og dette var en anledning hvor de kunne bruke denne kunnskapen. En av ungdommene beskrev de ulike måtene hun forsøkte å lære norsk på, en av disse var nettopp å ikke bruke tolk: «Jeg ønsker å gå til avtale uten tolk; jeg vil bli selvstendig.»

Støttespillerne/vennefamiliene ble spurt om foranledningen til vervet som frivillig for denne ordningen, om hva som etter deres mening har fungert bra og eventuelt mindre bra ved ordningen, hva de mener ungdommen trenger og hva de selv trenger (for eks. veiledning, oppfølging, osv.). Spørsmålene sammenfaller delvis med de spørsmålene ungdommene ble stilt om ordningen.

OMTALE AV DELTAKERE I UNDERSØKELSEN

Prosjektet har vært rettet mot unge enslige bosatte flyktninger i alderen 15 – 25 år. I rapporten blir deltakerne fra denne gruppa i utgangspunktet omtalt som unge flyktninger. Vi ser imidlertid at det kan være enerverende å ensidig bli kategorisert som flyktning. De er også ungdommer som alle andre i denne aldersgruppa.² Derfor brukes begrepet ungdom ofte i rapporten.

Ved siden av ungdommene har de frivillige vært i fokus i prosjektet. Disse blir vekselvis omtalt som støttespillere og/eller vennefamilier. I Bergen kalles aktiviteten støttespiller, mens i Oslo brukes betegnelsen vennefamilie. Navnet har vært under utvikling parallelt med utvikling av aktiviteten og har dermed fått ulikt uttrykk. Denne begrepsbruken blir viet en egen drøfting i kapittel 10.

ANSVARLIG FOR GJENNOMFØRING

Hilde Krogh fra Vergeforeningen Følgesvennen har vært ansvarlig for gjennomføring av samtaler med ungdommene, støttespillere/vennefamilier og ansatte ved Røde Kors i Oslo og Bergen samt utarbeidingen av rapporten. Krogh har forskerkompetanse og har deltatt i selve prosjektet som representant fra Vergeforeningen og har derfor hatt anledning til å følge prosessen tett. Det å kjenne prosjektet fra innsiden er en fordel når det gjelder å opparbeide seg en særlig innsikt i dets utfordringer og styrker. Samtidig kan en slik kjennskap være til hinder for et utenfrablakk på prosjektet. Det må legges til at Vergeforeningen hovedsakelig har vært ansvarlig for kursutvikling i prosjektet og har av den grunn ikke vært en del av den daglige koordineringen.

² *Forskning framhever at unge enslige flyktninger gjennomgående ønsker å bli behandlet som «vanlig ungdom» (Eide & Broch, 2012).*

KAPITTEL 2

«STEDET VAR NESTEN STENGT; DET VAR IKKE LETT Å KOMME I KONTAKT MED FOLK DER.»

DEN FØRSTE TIDA I NORGE

De fleste av de unge flyktingene som deltok i denne undersøkelsen kom til Norge i tidsrommet 2014-15. Dette var en periode med relativt høye ankomster av flyktinger til Norge. Mottak ble opprettet i rekordfart, og kvaliteten på mottakene var svært variert. Media satt fokus på trange økonomiske rammer som vanskeliggjorde flyktingenes hverdag og på store utbytter for private driftsoperatører.

VENTETIDEN I ASYLMOTTAK

Mange av de unge flyktingene i denne rapporten forteller at den første tida i Norge var svært vanskelig. De fleste tilbragte fra 1 til 1½ år i mottak, og de aller fleste måtte finne seg i å bli flyttet 3-5 ganger i løpet av mottaksperioden. Flere forteller at de kom til mottak som var svært isolert. En av ungdommene som kom til et mottak for mindreårige forteller at «*det var buss bare en gang om dagen. Jeg kom meg ikke ut av mottaket.*» En annen forteller at det mottaket han kom til, lå langs en riksvei, langt fra nærmeste tettsted: «*Det var ingenting der. Noen ganger vi trengte å gå til sentrum. Det tok en time. Vi gikk langs hovedveien. Ingen stoppet for deg.*» En tredje forteller om det første mottaket han kom til at «*det var ingen folk rundt. Det var veldig vanskelig, 3 måneder med bare flyktinger og bare skog.*» Denne unge mannen ble deretter sendt til et stort mottak med flere tusen flyktinger. Der møtte han andre utfordringer: «*Masse folk, vi fikk ikke rom, det var ingen privat plass der... jeg tenkte på å dra tilbake til hjemland; det var veldig vanskelig å bo der.*» Han forteller om lange køer for å få mat hvor folk ofte måtte vente i mer enn en time.

«*Det var ingen folk rundt. Det var veldig vanskelig, 3 måneder med bare flyktinger og bare skog.*»

Siden dette mottaket hadde matservering, fikk beboerne minimalt i månedlige utbetalinger. Det var ikke mye de kunne kjøpe for 400 kroner i måneden. En annen hevdet at de ikke fikk noen penger utover matservering på det mottaket hvor han var plassert. En tredje som bodde på et mottak hvor de laget maten selv, fortalte at de for de 2.200 kronene de fikk i måneden, dro til Sverige for å kjøpe mat – som for det meste besto av ris.

Noen av flyktingene pekte på at de i tillegg til svært kummerlige mottaksforhold også opplevde at det var dårlig kommunikasjon mellom beboerne og mottaksansatte. En opplevde at lederen på mottaket hadde rasistiske holdninger. Mottaket var «*...all dirty, not too much care. Du er bare et nummer.*» En annen som på grunn av en fysisk skade hadde store problemer med å utføre sin vaskeplikt på mottaket, ble flere ganger straffet med pengebøter. Bøtene ble trukket av hans svært beskjedne månedsbetaling. Mens en tredje fortalte at flyktingene ble avvist når de ba om hjelp, sa en fjerde at de mottaksansatte gjentatte ganger kom med følgende anmodning og løfte: «*Det er dårlig nå, men dere må ha tålmodighet. Alt skal bli bedre.*»

«*Det er dårlig nå, men dere må ha tålmodighet. Alt skal bli bedre.*»

Det tok imidlertid lang tid for mange av ungdommene i denne undersøkelsen før alt ble bedre. I mellomtida måtte de vente. Det var gjennomgående minimalt med aktivitetstilbud på mottakene. I følge en: «*Jeg satt på rommen min og så på TV-en min. Ingenting du kan gjøre, sove og spille kort... Hvis du ikke har identification, du må vente, bare sitte...*» Noen mottak hadde norskundervisning, andre steder ikke. Flere fortalte at de fikk norsktilbud til å begynne med, men at det deretter ble stoppet fordi de ikke hadde fått intervju og svar på søknaden: «*Etter intervju, jeg fikk svar og etter det jeg begynte på skole. Før det vi bare sitte hjemme og spise.*»

«*Jeg satt på rommen min og så på TV-en min. Ingenting du kan gjøre, sove og spille kort... Hvis du ikke har identification, du må vente, bare sitte...*»

OVERLEVELSESSTRATEGIER

Det å bli tatt imot av lokalbefolkningen var av stor betydning for ungdommene vi har snakket med. En fortalte at det var stor forskjell på de stedene han hadde bodd. På et mottak var det både aktiviteter og positiv interesse for flyktningene blant stedets lokalbefolkning: *«I xx var det en norsk familie som inviterte meg til sitt hus. Folk der har lyst til å bli kjent med deg, de hilser på deg. De hadde mange aktiviteter på dette mottaket. Jeg lærte å gå på ski.»* Dette til forskjell på det neste stedet han bodde: *«Folk når du går på gaten, de ser på deg dårlig. They want to stay away from you. That was the worst part of living there.»* En annen forklarte lokalbefolkningens tydelige skepsis til flyktningene på mottaket med at *“de var redde med flyktninger. Vi flyttet fra hjemland; det er et krigsland. De tror vi vil gjøre det samme som i hjemland.»*

«Folk der har lyst til å bli kjent med deg, de hilser på deg. De hadde mange aktiviteter på dette mottaket.»

For flere var vennskap stiftet med medbeboere i mottaket et lyspunkt i tilværelsen. En nevnte at hun ble kjent med mange på mottaket, venner som hun fortsatt har kontakt med. Nå går hun på samme skole med noen av dem, til og med i samme klasse. En annen fortalte at selv om aktivitetstilbud og norskundervisning var fraværende så var det mange folk hun kunne sitte og spise sammen med: *«Det var koselig.»*

Stadige flyttinger mellom mottak og en ofte isolert og passiviserende mottakstilværelse til tross, flere av de unge flyktningene i denne undersøkelsen gjorde en innsats for å være til nytte for sine medbeboere. En av ungdommene fungerte som frisør på mottaket og

flere med engelskkunnskaper hjalp til med å formidle enkle beskjeder og informasjon. Trening, turer og det å spise sammen gjorde tilværelsen mer levelig. En fortalte at han traff mange hyggelige mennesker gjennom å oppsøke kirkene i området: *«Jeg gikk i kirke, også i norsk kirke. Jeg traff masse snille mennesker der. Hvis du mangler noe, de gir deg.»*

OPPSUMMERING

I Fafo-rapporten *Opphold i asylmottak: Konsekvenser for levekår og integrering* (Nerina Weiss, Anne Britt Djuve, Wendy Hamelink og Huafeng Zhang, 2017) konkluderer forfatterne med at lang ventetid før vedtak har negativ effekt på personer som var unge (16-20 år) ved ankomst. De peker videre på at selv om mottakene i liten grad kan gjøre noe med lang ventetid, med flyktnings bekymringer for familie i utlandet eller belastende opplevelser de har med seg til Norge, kan slike belastninger likevel få større eller mindre konsekvenser avhengig av de forholdene ved mottakslivet som det faktisk er mulig å gjøre noe med. Blant disse forholdene trekker de særlig fram behovet for informasjon om rettigheter, saksgang og bosetting, relevante aktivitetstilbud, en adekvat bosituasjon, god kontakt med mottakspersonalet og tilgang til helsetjenester (2017: 77-79).

Klager over fravær av disse helt grunnleggende forholdene var en gjenganger hos flyktningene i denne undersøkelsen. I denne forbindelse pekte flere på viktigheten av å bli møtt med positiv nysgjerrighet av lokalbefolkningen – av å bli invitert inn i varmen. I de tilfellene hvor de faktisk ble invitert inn – enten i private hjem eller i kirkesamfunn, utgjorde dette en stor forskjell i deres hverdag. Utvikling av vennskap med medbeboere i mottak bidro også til å avhjelpe en isolert og tung tilværelse. Noen av ungdommene søkte også å gjøre tilværelsen på mottaket mer levelig ved å bidra med sine kunnskaper når anledningen bød seg.

KAPITTEL 3

«JEG KOM TIL BERGEN KOMMUNE OG DE SA 'VELKOMMEN TIL DEG'!»

BOSETTING

BOSETTINGSØNSKE

Hvor du ender opp er viktig. Det å oppdage at du har noe å si når det gjelder kommunevalg og boligsituasjon gir en opplevelse at få tilbake litt kontroll over eget liv. De fleste av ungdommene i denne undersøkelsen ble spurt på mottaket om hvilken kommune de ønsket å komme til. Flere som hadde opplevd å bo på isolerte mottak, visste hvor de ikke ønsket å komme: «Jeg orker ikke å være her, jeg må flytte fra landet (landsbygda).» En som hadde store problemer med været i Norge, var redd for å komme til Nord-Norge. Begge var glade for at deres bekymringer ble tatt hensyn til.

«Plutselig kom jeg til Oslo. Jeg har vokst opp i en liten by, om natten – der var det helt mørkt. Her er det jævlig bra, masse lys. Jeg har drømt om en stor by...»

En sa at han ønsket å komme til en stor by. Og så ble det Oslo: «Plutselig kom jeg til Oslo. Jeg har vokst opp i en liten by, om natten – der var det helt mørkt. Her er det jævlig bra, masse lys. Jeg har drømt om en stor by...» Mens en annen ikke visste hvor hun ville: «Jeg sa jeg kan bo alle steder. Jeg velger ikke noe spesielt. Jeg kjenner ingen steder.» Men da hun fikk brevet om at hun var tildelt Bergen kommune, ble hun glad. «Bergen er en rolig by; det er ikke mye stress.»

«Bergen er en rolig by; det er ikke mye stress.»

En av ungdommene som hadde dårlige erfaringer med den behandlingen han fikk på mottak, sa kommunen han kom til kunne være hvor som helst: «Det jeg ønsket var en hybel for meg selv, hvor jeg lager mat og vasker på min måte; hvor ingen kommer og sier noe.» Flere oppga at de ønsket å bo i nærheten av slektninger. En av disse fortalte at han ble veldig skuffet da han ikke fikk den kommunen han ønsket seg: «Jeg sa at jeg har lyst å bo nær familien min. Jeg har onkel i Oslo. Men jeg kom til Bergen. Jeg ble lei

meg. Men nå er det bra; jeg fikk hjelp av barnevernet, fikk reisepenger.» Det at kommunen her kom ungdommen i møte og la forholdene til rette for kontakt med onkelen, kan ha betydd en stor forskjell med hensyn til det å finne seg til rette på et nytt sted.

«Det jeg ønsket var en hybel for meg selv, hvor jeg lager mat og vasker på min måte; hvor ingen kommer og sier noe.»

For en jente som ikke kom til den kommunen hvor tanten bodde, betydde dette kamp for å få omgjort vedtaket. Hun følte seg alene og ensom i kommunen hun hadde kommet til og bestemte seg for å ta skjeen i egen hånd. Etter et besøk hos tanten reiste hun ikke tilbake til bofellesskapet i bosettingskommunen: «Jeg sa, jeg kan ikke gå der tilbake.» Tanten forklarte sjefen for bofellesskapet: «Det er ikke meg som tar henne, det er dette hun vil.» Ved hjelp av en juridisk rådgiver ble det avklart at hun som 16-åring hadde rett til å bo sammen med familien. Da hun var 18, flyttet hun fra tanten: «Jeg følte jeg var klar for å bo alene, ta ansvar...»

«Jeg sa at jeg har lyst å bo nær familien min. Jeg har onkel i Oslo. Men jeg kom til Bergen. Jeg ble lei meg. Men nå er det bra; jeg fikk hjelp av barnevernet, fikk reisepenger.»

SELVBOSETTING

I artikkelen «Avtalt selvboetting blant flyktninger og det norske selvboettingsregimet» (Tidsskrift for boligforskning, 01/2018) viser Erik Henningsen og Susanne Søholt til at det økte bosettingsbehovet som fulgte høye ankomster av flyktninger i 2015, meldte seg på et tidspunkt hvor bosettingssystemet for flyktninger allerede var under press. For å redusere køen av flyktninger som ventet på kommune, oppfordret derfor staten kommunene til å åpne opp

for avtalt selvbosetting, en ordning hvor flyktningene, i overenskomst med den aktuelle kommunen, selv finner bolig og kommune. Henningsen og Søholt peker på at mens ordningen ikke påvirker kommunenes beslutningsmyndighet i spørsmålet om antall flyktninger de ønsker å ta imot, gir den flyktningene en mulighet til å innta en mer aktiv rolle i bosettingsprosessen. Artikkelen til Henningsen og Søholt er basert på en spørreundersøkelse om avtalt selvbosetting blant kommuner og asylmottak. Representanter fra kommunene uttalte blant annet at de ved å ta i bruk denne ordningen utviste respekt

for flyktningene som ansvarlige og evnerike personer, og at de da også mottok flyktninger som ønsket å bo i nettopp deres kommune.

I denne undersøkelsen benyttet 3 av de 16 intervjuede ungdommene seg av selvbosetting. En av dem uttalte:

«Jeg sa til IMDi, dere trenger ikke å hjelpe meg, jeg skal finne selv... Hva skal skje om IMDi finner en kommune? Du kommer til et sted der det ikke er sjanse til jobb. Jeg liker sosialt liv, og kan ikke bo på et lite sted. I xx (stedet for hans siste mottaksopphold) hadde de bare Spar.» Han forsøkte seg først i Oslo hvor han fant en dyr leilighet med lav standard. Han leverte kontrakten til NAV, men da han dro tilbake for å forhøre seg om sine muligheter, sa de at de ikke fant kontrakten hans: «Kanskje fordi Oslo er så stor; det er masse flyktninger som leverer kontrakter.» Denne ungdommen endte opp med å spørre en venn i Bergen om hjelp. Vennen fant en leilighet til en mye lavere pris enn den i Oslo: «Jeg leverte kontrakten til Bergen kommune. Første dag når jeg kom her, de var veldig hyggelige, sa velkommen til Bergen kommune og ville ha navn og kontonummer. Jeg fikk penger til å kjøpe det jeg trengte.»

Også de to andre ungdommene som benyttet seg av selvbosetting, fikk hjelp av venner. Som vist av den ene av dem, ga ordningen ham en mulighet til å etablere seg i nærheten av en god venn: «Du har litt tid før IMDi bestemmer. Jeg ringte til vennen min og sa du må finne leilighet. Jeg vil til Bergen og i nærheten av deg. Vi kjenner hverandre fra mottak. Han fant leilighet og leverte kontrakt til Bergen kommune. Jeg ble mye glad! Jeg kom til Bergen kommune og de sa «velkommen til deg!»

Den siste av de selvbosatte fortalte at han fikk beskjed om at det ikke var plass i Bergen som var den kommunen han ønsket seg. Men han ga ikke opp: «Jeg snakket med IMDi og sa at jeg ville til Bergen. De sa at jeg kan finne kontrakt og prøve igjen. Så jeg prøvde på

2. gang.» Han fikk plass i Bergen kommune etter forsøk nummer to: «Kommunen hjalp meg, viste meg, sendte meg på skole.»

OPPSUMMERING

Hvordan fikk disse unge flyktningene nyss om at en ordning med selvbosetting fantes? En av dem fortalte at en venn hadde fortalt ham at han kunne skrive en e-post til IMDi og si at han ønsket å finne kommune selv. I artikkelen om selvbosetting påpeker Henningsen og Søholt (2018) at mottakene i deres

spørreundersøkelse oppga at de manglet informasjon om betingelsene for selvbosetting i mange av kommunene, noe som gjorde informasjonsarbeidet overfor flyktningene vanskelig. I tillegg til sosiale medier ble dermed egne nettverk hovedkilden til flyktningenes

informasjon om selvbosetting. Dette synes å beskrive godt flyktningenes erfaringer i denne undersøkelsen, og kan også forklare hvorfor ikke flere benyttet seg av denne ordningen.

Unge enslige flyktninger opplever ofte at de i utgangspunktet har liten kontroll over eget liv. Mangel på medvirkning med hensyn til bosetting ble problematisert i en undersøkelse blant flyktninger i bofellesskap: «Det hadde vært fint å få være med å velge» (2010). Forfatterne av denne brukerundersøkelsen peker på at dersom flyktningene skal føle at de har en reell mulighet for medbestemmelse er det nødvendig med informasjon som blir forstått og som gir god innsikt i hvilke valgmuligheter som finnes (s. 47). Vår undersøkelse viser hvor viktig det er å oppleve at den enkelte blir hørt og at hans/hennes ønsker og innsats blir tatt alvorlig. Som vist av forfatterne av brukerundersøkelsen, så må imidlertid forholdene legges til rette for at de unge flyktningene skal kunne ta reelle valg.

Få av ungdommene i vår undersøkelse kjente til muligheten for selvbosetting. Ungdommens beretninger om bosettingsprosessen viser hvordan de likevel, ut fra de muligheter de ble gitt, søkte å påvirke hvor de skulle bo. Flere ønsket seg kommuner hvor de hadde en eller flere slektninger. I et tilfelle hvor ungdommen ble opprørt over at han fikk en annen kommune enn den hvor onkelen bodde, løste kommunen dette ved å legge til rette for besøk hos

onkelen. I et annet tilfelle hvor ungdommen følte seg vært utilpass i kommunen hun fikk tildelt, klarte hun selv å sørge for at hun fikk flytte til tanten i den opprinnelige ønskede kommunen.

Ungdommene har ikke bare søkt å påvirke hvor de skal bo, men også hvordan. Bortsett fra de «selvbosatte» ser det ut at det særlig i Oslo har vært vanlig at ungdommene i den første tida i sin tildelte kommune har bodd sammen med andre. Nå som de fleste har vært i Norge i 3-4 år, har mange endt opp i egen hybel eller liten leilighet. Noen har ønsket dette, som ungdommen som fortalte at han ønsker å ha sitt eget sted hvor ingen legger seg opp i hvordan han gjør ting. Andre har blitt fortalt at det nå er viktig at de forsøker å klare seg alene: «Før bodde jeg med andre ungdommer, men så flyttet jeg inn i egen leilighet for 1 år siden. Jeg må lære å bo alene.» De aller fleste, både i Oslo og Bergen, forteller at de har vært eller er på jakt etter en billig leilighet. I Oslo er hyblene dyrere enn i Bergen. Studenthybler er derfor særlig ettertraktet her. Kun få bor i kommunal leilighet.

Hvordan klare seg økonomisk i hverdagen tar ofte mye oppmerksomhet. Økonomiske utfordringer blir diskutert nærmere i det følgende kapittelet om jobb.

KAPITTEL 4

«JEG VIL IKKE TA FRA NAV. NÅR JEG FÅR JOBB, BLIR JEG SOM NORDMANN.»

JOBBMULIGHETER OG ØKONOMI

De aller fleste av ungdommene i denne undersøkelsen var fylt 18 da de flyttet til sin kommune. Det vil si at de fleste har deltatt eller deltar i introduksjonsprogrammet. I motsetning til enslige mindreårige flyktningers opplevelser av til dels store ulikheter i økonomiske ytelser fra kommunenes side, vil de som deltar i introduksjonsprogrammet motta samme type ytelse. Introduksjonsstønadene utgjør to ganger folketrygdens grunnbeløp. Personer under 25 (dette gjelder så å si alle de som deltar i dette prosjektet) mottar 2/3 stønad. Målsettingen med introduksjonsprogrammet er at deltakerne skal bli økonomisk selvstendige gjennom utdanning og jobb.

JAKTEN PÅ EN JOBB

Flere ga uttrykk for at det å klare seg økonomisk er et slit. I den forbindelse blir det ekstra viktig å finne en sikker jobb som gir en stabil inntekt. *«Jeg fikk 12 500 kroner på introduction. 7500 hadde jeg i husleie. Jeg hadde 5000 kroner i måneden å leve på. Jeg klarte ingenting. Jeg prøvde å finne jobb. Jeg var på Kiwi i 9 måneder gjennom intro. Jeg trodde jeg skulle få jobb der. Men etter 9 måneder de sa vi behøver deg ikke mer.»*

«Jeg hadde 5000 kroner i måneden å leve på. Jeg klarte ingenting. Jeg prøvde å finne jobb. Jeg var på Kiwi i 9 måneder gjennom intro. Jeg trodde jeg skulle få jobb der. Men etter 9 måneder de sa vi behøver deg ikke mer.»

En annen fortalte at læreren hans på introprogrammet hadde spurt Rema 1000 om det var mulig å få jobb der. Da det ble bekreftet at det var mulighet for jobb, ga denne ungdommen bort skift på en annen jobb han hadde skaffet seg. Han sa til dem som fikk skiftene at *«... det er ikke noe problem, fordi jeg skal få jobb på Rema 1000... Jeg var der i 6 måneder og jobbet 8 timer 2 dager i uka. De sa at du er flink, du kanskje skal få jobb, men jeg fikk ikke. Jeg jobbet i kassa og lagret varer. Jeg spurte ham om papir, spurte flere ganger. På slutten han skrev navn og at jeg har jobbet 6 måneder og ryddet varer og vært i kassa. Jeg tenkte at han kunne ha brukt noen*

minutter på si om han var fornøyd, men han gjorde det ikke.»

En fortalte at han hadde vært heldig og fått fast jobb etter praksis i butikk: *«Jeg jobber nesten 5 dager. Det er vanskelig når jeg begynner på jobb klokka halv fem og må stå opp veldig tidlig. Sjefen sover ikke.»* En annen, som ikke hadde vært så heldig, spekulerte i mulige forskjeller mellom Oslo og Bergen når det gjaldt det å få fast jobb etter praksisplass gjennom introduksjonsordningen: *«I Bergen kommune, dette er en negativ ting. I Oslo, de snakker med denne butikken; hvis han er i praksis i en butikk, så må de gi ham jobb, i 20-30% etterpå. I Bergen, de ikke gjør det.»*

2/3 av ungdommene i denne undersøkelsen har en eller flere deltidsjobber – som også inkluderer praksisplasser. Hovedparten av disse jobbene er i butikker. Oppgavene omfatter rydding, plassering av varer i hyllene, steking av boller og brød før åpningstid og jobbing i kassa. Flere har jobbet eller jobber på restauranter, en rydder og hjelper de som lager mat, 3 jobber eller har jobbet som servitører. En har jobb i kantine ved siden av jobb som servitør, og en har en renholdsjobb ved siden av jobb i butikk. En jobber som sykkelbud på Foodora. To jobber som frivillige for ideelle organisasjoner.

Mens enkelte har fått fast jobb etter praksisplass gjennom introduksjonsprogrammet, har de fleste funnet jobb ved hjelp av kontakter (venner eller ideelle organisasjoner) eller på egen hånd. En av ungdommene jobber på Foodora. Han fortalte at han hadde sendt CV og søknad til flere restauranter og kaféer, men ikke fått svar. En venn foreslo Foodora. Han måtte svare på 20 spørsmål og møte opp med sykkel og hjelm: *«Jeg lånte en sykkel fra en venn. Sa jeg skal levere tilbake.»*

«Jeg prøvde å få jobb på 7-11 og på Kiwi. Når du sender en søknad, kommer den bakerst i køen. Det beste er når du kjenner noen. Du må ha erfaring.»

Som denne ungdommen, hadde mange forsøkt å søke på jobber gjentatte ganger uten hell: «Jeg har søkt jobb på Kiwi. De svarer ikke meg. Kanskje de har en som er flinkere enn meg.» «Jeg prøver å finne jobb; jeg har sendt CV mange steder.» «Jeg har sendt flere 1000 søknader på jobb, sammen med CV. Spørsmål: Hva har du søkt på? Jeg har søkt på hva som helst. Jeg fikk hjelp av JobbX.³ Jeg har vært på 3 intervjuer, men fikk ikke jobb.»

I tillegg til «å ikke være flink nok», har flere gjort seg tanker om grunnene til at de ikke får seg jobb. Betydningen av å kjenne noen, ha kontakter, blir trukket fram. Problemet er at kontakter er noe enslige unge flyktninger ofte mangler: «Jeg prøvde å få jobb på 7-11 og på Kiwi. Når du sender en søknad, kommer den bakerst i køen. Det beste er når du kjenner noen. Du må ha erfaring.» Flyktningene kan heller ikke trylle fram en etnisk norsk bakgrunn: «Jeg fikk ikke jobben fordi de vil ha nordmann.»

ØNSKET OM Å FÅ VISE DET DU KAN

Det er vanskelig når du ikke blir gitt en sjanse til å vise hva du kan: «Hvis du vil gå til noen, de ikke gir deg sjanse. Så må du gå til noen andre og få praksis. Jeg vil ha praksis, jeg vil ha jobb. Noen fikk jobb fordi de kjenner andre. Noen jobber i kebab-butikken. Du må gi sjanse til alle for å vise hva de kan.» Den samme ungdommen hadde tenkt mye over hva han kan og kunne ønske å bidra med i sitt nye samfunn: «Jeg kan jobbe i butikk. Jeg har jobbet som frisør. Jeg kan sy klær og klippe klær... Jeg kan lage mat... Derfor jeg blir sint; jeg kunne laget mange ting. Det er mange som sier det.»

«Jeg kan jobbe i butikk. Jeg har jobbet som frisør. Jeg kan sy klær og klippe klær... Jeg kan lage mat... Derfor jeg blir sint; jeg kunne laget mange ting. Det er mange som sier det.»

Det å ikke få anledning til å bruke seg selv, være til nytte, vise det du kan, oppleves av flere som svært frustrerende. Det å være god på å jobbe, er det vanskelig å få vist i et system som det norske: «I Norge har vi et system hvor vi må gå på grunnskole, og så få et yrke. I Syria så har kanskje 40% ikke gått på skole, men vi er gode på å jobbe.» Mange har inntrykk av at du må være god i norsk for å få en jobb. Men for å bli god, må du ha en mulighet til å praktisere norsken, en mulighet som kan gis gjennom nettopp en jobb: «Du må bli helt flink i norsk, men jeg må gå ut og snakke med andre. Hvis

jeg ikke bruker norsk, hvis du ikke lærer nye ord... Jeg må bruke dem. Men hvis jeg ikke bruker ordene jeg lærer, jeg glemmer de. Det er ingen nordmenn i grunnskolen, bare læreren.»

«Men hvis jeg ikke bruker ordene jeg lærer, jeg glemmer de. Det er ingen nordmenn i grunnskolen, bare læreren.»

Flere nevner det som økonomisk vanskelig å avslutte introduksjonsprogrammet og gå over på flyktningstipend, noe som betyr at den månedlige støtten blir redusert med 2-4000 kroner: «Økonomien blir verre når du er ferdig med intro. Alt er så dyrt her. Jeg får bare 9000 i flyktningstipend. Hvordan da klare å betale husleien? Det er vanskelig å klare seg utelukkende på den økonomiske støtten fra introduksjonsprogrammet, og så å si umulig å klare seg på flyktningstipendet alene. Hjelp til husleien er nødvendig for mange. Likevel er noen fast bestemt på at det skal gå uten ekstra støtte fra NAV. En av ungdommene jobber i butikk 2 dager i uka utenom skolen. Han får ingen økonomisk støtte utenom flyktningstipendet: «Noen ganger blir det minus. Da jeg må låne av venner. Det kommer regninger, jeg kan ikke spare noen ting.» Flere andre befinner seg i liknende situasjoner. En forteller at han har to deltidsjobber ved siden av skole: «Jeg sier alltid ja til sjefen når han spør om jeg kan jobbe. Noen måneder jobber jeg mye og sparer litt. Alt det man ønsker seg, får man ikke. Det er bedre å ikke ønske så mye.» En tredje som har 3500 til månedlig forbruk etter at husleien er betalt, forklarer at «jeg orker ikke spørre NAV og si at jeg ikke har penger til mat. Kanskje noen trenger støtte mere enn meg.» Denne ungdommen ønsker å starte en bedrift som kan sørge for jobb for ham selv og andre: «Jeg vet hvor vanskelig det er å finne en jobb, hvor mye man stresser for å betale regninger. Jeg må lete gjennom hele byen for å få billig mat.» Men når du ikke har klart å finne jobb på tross av iherdige forsøk, er det ingen vei utenom: «Jeg sier til NAV, du må hjelpe meg fordi jeg ikke kan finne jobb. Jeg vil ikke ta fra NAV. Når jeg får jobb, blir jeg som nordmann.»

«Noen ganger blir det minus. Da jeg må låne av venner. Det kommer regninger, jeg kan ikke spare noen ting.»

³ JOBB X er et pedagogisk tilbud i form av et karrieresenter for unge mellom 15 og 30 år. Senteret er basert i Oslo og er en avdeling på Antirasistisk Senter. Målsetting for karrieresenteret at flest mulig unge som deltar på deres aktiviteter skal få jobb, slik at de kan stå på egne bein og få varig tilknytning til arbeidslivet. Senterets motto: Ingen unge skal oppleve at samfunnet ikke har bruk for dem!

«Økonomien blir verre når du er ferdig med intro. Alt er så dyrt her. Jeg får bare 9000 i flyktningstipend. Hvordan da klare å betale husleien?»

OPPSUMMERING

Flere av ungdommene i undersøkelsen nevnte spesielt hvordan de ble ønsket velkommen av kommunen og fikk hjelp både med hensyn til etablering og skole. Dette synes særlig å gjelde Bergen. Samtidig ble det hevdet av en at det virket som om det var lettere å få fast jobb etter praksisplass gjennom introduksjonsordningen i Oslo enn i Bergen.

Det er ikke denne undersøkelsens oppgave å foreta en evaluering av introduksjonsprogrammet. Men det er verdt å merke seg noen av de erfaringene disse unge flyktningene har fra dette programmet. Det dreier seg om forventninger om at du, etter mange måneders arbeidspraksis gjennom programmet, skal ha rimelige utsikter for å få en fast jobb. I tillegg kommer spørsmålet om hvor tilpasset programmet er den enkelte deltakers behov og nivå.

I en nylig utført brukerundersøkelse av introduksjonsprogrammet peker forfatterne blant annet på at deltakerne ikke alltid opplever at praksisplassene passer til de behovene og de forventningene de har (Lillevik og Tyldum, 2018). De som har håp om å få en fast jobb i forlengelse av praksisplassen, kan bli frustrert over at det viser seg å ikke være noen mulighet for å få jobb etterpå. Selv om de ikke får fast heltidsjobb, men går inn i stillinger som deltidsansatte eller ringevikarer, kan det å få jobb gjennom praksis spille en viktig rolle for deltakernes opplevelse av økonomisk trygghet og selvstendighet (2018: 100-101).

Ungdommene i denne undersøkelsen setter inn mange krefter på å finne en jobb. Som en sier, så mangler det ikke på praktisk kunnskap og ønske om å jobbe hos ungdommene. Flere har jobbet siden de var ganske unge, og mange har tidligere jobberfaringer. Utfordringene ligger i kravet hos det norske systemet om formell skolegang og norskkunnskaper. Disse kravene skaper nesten uoverkommelige hindringer for flere, hindringer som også er en demotiverende faktor i ungdommenes kamp for å finne en plass i det norske samfunnet.

Mangel på jobb innebærer også en svært stram økonomisk situasjon for mange. Flere forteller at de har fått en redusert månedlig støtte etter at de gikk over fra introduksjonsprogrammet til flyktningstipend.⁴ I en nylig utgitt artikkel om langsiktig psykisk helse hos enslige mindreårige flyktninger (*Long-term mental health in unaccompanied refugee minors: Pre- and post-flight predictors*, 2019) viser forfatterne (Jensen, Tine m.fl.) til at daglige utfordringer ser ut til å være sterkest knyttet til psykiske symptomer hos de unge flyktningene. De vanligste daglige utfordringene omfatter: for lite penger (27%), å ikke føle seg trygg (22%) og å føle seg usikker på framtida (20%). Forfatterne tilkjenner at mange utfordringer i dagliglivet over tid påvirker emosjonell og fysisk fungering. Videre viser de til at resultatene peker mot at enslige mindreårige flyktninger trenger støtte, ikke bare for å bearbeide tidligere traumer, men også til å håndtere pågående stress og utfordringer.

«Jeg vet hvor vanskelig det er å finne en jobb, hvor mye man stresser for å betale regninger. Jeg må lete gjennom hele byen for å få billig mat.»

⁴ Flyktningstipend innvilges til de som har fått beskyttelse etter Utlendingslovens § 28 a eller b, og skal gå på videregående skole. Stipendet utgjør det andre studenter får i lån og stipend sammenlagt. Stipendet gis i inntil 3 år, innenfor en periode på 6 år etter dato for innvilget beskyttelse. Det gis ikke stipend for utdanning ved Universitetet.

KAPITTEL 5

«MEN DET VIKTIGSTE ER SKOLE.»

DEN LANGE ELLER DEN KORTE VEIEN.

Ungdommene som har vært med i denne undersøkelsen har forstått at skole er viktig i Norge. Samtidig har det å ha en jobb mye å si for den enkeltes økonomi samt for opplevelsen av å være til nytte og en del av det nye samfunnet.

Å MÅTTE VELGE MELLOM JOBB OG SKOLE

Som vist i foregående kapittel kan det være svært vanskelig for nyankomne flyktninger å finne en fast jobb. En av ungdommene beskrev hvilket dilemma det var for ham å skulle måtte velge mellom jobb og skole: «Det var vanskelig å finne jobb selv. Nå har jeg fast stilling. Sjefen roser meg. Jeg er fornøyd på en måte, men ikke helt. Penger er ingenting. Om jeg jobber her i 4 år, jeg sparer ingenting. Når du har fast stilling, det er ikke lett, du kan ikke slippe den jobben. Men i butikken kan du ikke utvikle deg (...) Jeg blir stressa også. Det hadde vært fint å ikke ha mulighet til skole. Men når du ser andre gå på skole, angrer du. Hele tida har jeg stress; jeg har fast jobb, men er ikke fornøyd... Penger kan lure deg. Men det viktigste er skole. Du skal leve hele livet ditt i Norge.»

Mens denne ungdommen ikke gikk på skole, fortalte en annen om en jobb som tok mye tid og krefter og dermed gikk ut over skolearbeidet. En dag hadde saksbehandleren hos NAV bedt ham om å komme til et møte etter skolen for å snakke om dette problemet: «Kan du slutte å jobbe? De hjelper meg med husleie. På helga er det greit. Noen ganger jobber jeg til kl. 4 om natta. Jeg begynner kl. 16 om ettermiddagen. Blir trøtt på skolen: Hvis du jobber mye, blir det vanskelig å lese boka. Jeg fortalte sjefen alt. Forrige uka jobber jeg, denne uka jobber jeg ikke. De vil meg bra. Hvis jeg jobber, leser jeg ikke.»

«Noen ganger jobber jeg til kl. 4 om natta. Jeg begynner kl. 16 om ettermiddagen. Blir trøtt på skolen: Hvis du jobber mye, blir det vanskelig å lese boka.»

SKOLEVALG: DRØM OG REALITET

De aller fleste av ungdommene i denne undersøkelsen går på skole, enten i grunnskole, innføringsklasse til videregående eller i videregående. På videregående er de spredd på de valgmuligheter som finnes, dvs. bygg og anlegg, teknikk og industriell produksjon, service, helse, medier og kommunikasjon og studiespesialisering.

«Jeg vil gå på videregående, ta realfag og bli sykepleier. Det er drømmen min.»

Noen har visst hva de ønsket fra tidlig av. Men valget har likevel ikke vært lett: «Jeg vil gå på videregående, ta realfag og bli sykepleier. Det er drømmen min. Jeg var ikke sikker på at jeg skulle søke studier. Jeg trenger økonomi. Jeg har ikke familie. Da snakket jeg med bestevenninne og lærere.» Egentlig skulle denne unge flyktingen ta helsefag, ta 2 år på skole, 2 år som lærling og så fagbrev: «Men jeg blir ikke sykepleier da. Det som er bra med Norge, er at det har mange muligheter. Hvis du har dårlige karakterer, så får du hjelp i de fagene.»

En annen hadde begynt å studere i hjemlandet før han måtte flykte. Hans drøm er å kunne fortsette studiene i Norge – samtidig vet han at dette vil bli vanskelig å gjennomføre på et annet språk enn hans morsmål: «Mekanisk ingeniør i hjemlandet; det var på arabisk, det var lettere for meg. Jeg må lære matte og fysikk på norsk. Du må forklare på norsk. Det bekymret for matte og fysikk. Jeg tenker litt. Skal lese boka til VG 1.» Mens denne ungdommen ville bruke tid til å finne ut av om han kan klare det som må til for å komme inn på dette studiet, hadde en annen slått fra seg drømmen sin om å bli pilot. Mens han kaller pilotdrømmen plan B, vil han nå gå inn for plan A og satse på å bli sjåfør på bybanen: «Den første somalieren i Bergen!»

«Penger kan lure deg. Men det viktigste er skole. Du skal leve hele livet ditt i Norge.»

«Mekanisk ingeniør i hjemlandet; det var på arabisk, det var lettere for meg. Jeg må lære matte og fysikk på norsk. Du må forklare på norsk. Det bekymret for matte og fysikk. Jeg tenker litt. Skal lese boka til VG 1.»

En ungdom som gikk i 2. videregående på studiespesialisering, fortalte om hvor krevende dette er: «Norsken min er ikke nok. Når vi skal gjøre lekser, da må jeg lese 3-4 ganger så mye.» Å lese tunge fag på et språk du er i ferd med å lære, er svært krevende. Dette fører til at noen tenker at de må velge en annen vei. En av ungdommene fortalte at de hadde hatt besøk av Erna Solberg, Trine Skei Grande og Siv Jensen på hans skole. Han hadde merket seg at Erna snakket om integreringsstrategi, om viktigheten av å kunne veksle mellom norsk og praktiske fag: «Hun sa at vi trenger flere fagarbeidere. Jeg tenker, går du studiespesialisering med norsk, engelsk og naturfag, da blir dette en lang vei. Heller velge den korte veien. Da ble det bygg og anlegg. Jeg liker dette hundre prosent; jeg er stolt av meg. 1 år skole og 3 år læring. Jeg lærer mere når jeg er ute, selv om det er kaldt. Jeg spør og diskuterer.»

«Norsken min er ikke nok. Når vi skal gjøre lekser, da må jeg lese 3-4 ganger så mye.»

TILRETTELEGGING FOR MESTRING

Avgjørende for at ungdommene skal lykkes på skolen er at de har et godt skole- og sosialt miljø og at undervisningen er tilrettelagt. En av ungdommene fortalte at han nettopp hadde begynt på en videregående skole hvor han ikke trivdes, hvor han ikke hadde noen venner og hvor det i tillegg virket nokså kaotisk: «Det er mye folk og mye bråk. Jeg vil begynne på ny skole neste år. Hvis jeg ikke trives, må jeg endre.» Dette er noe han vil ta opp med rådgiver på skolen.

Andre trives godt på skolen, med sine medelever og med lærerne. En ungdom forteller at hun opplever at hun blir respektert og kan si sin mening på skolen, noe hun setter høyt: «Jeg liker på skolen. Lærerne er snille, ikke strenge. Det er mange forskjellige der, vi snakker sammen på norsk. Det er fint for oss å integrere. De respekterer mye oss. Det er ikke som Afrika, der de ikke respekterer deg. De kontrollerer ikke, du kan si hva du vil, det er et fritt land. Jeg er glad i Norge; jeg får gå på skole i Norge.

Jeg glemmer det aldri. Jeg har bestemt, i Norge du kan si din mening. Jeg sier min mening. I Norge er det frihet og rettigheter.» Hun forteller at hun har som mål å gå til avtaler uten tolk: «Jeg vil bli selvstendig.»

En beretter at hun i sin første kommune ble satt sammen med elever som ikke var på samme nivå som henne; de kunne ikke norsk i det hele tatt. Dette er annerledes i den kommunen hun bor nå. Der går hun siste år på grunnskolen, i en klasse med snille lærere og hyggelige elever: «Der er det ungdom som meg. De har en egen grunnskole der. De som går der har maks bodd 5 år i Norge. Men selv om det er mange somaliere i min klasse, de snakker norsk med noen somaliske ord.»

En forteller at hun etter et år i introduksjonsordningen ble plassert i en klasse hvor hun ikke følte seg hjemme. Til forskjell fra sitatet ovenfor, var ikke denne jentas medelever ungdommer som henne. Tvert imot befant de seg i en annen fase av livet, med familie og barn. Da hun forsøkte å si ifra om at hun ikke følte at hun passet inn i denne klassen, opplevde hun å ikke bli hørt: «Å gå på skole er det viktigste for meg. Jeg var veldig interessant på å gå på skole. Jeg var før også opptatt på jobb. Jeg begynte fra 8. klasse til 10 klasse. Jeg går nå 10. klasse. Jeg snakket med de i 8. klasse, jeg hadde tenkt på å bytte skole. Jeg har snakket med lærer og rådgiver, men de sa nei. De sa du må vente. Det var veldig mye stress. 3 år å sitte på grunnskole. Jeg tenker hvorfor jeg 3 år sitter her, det er veldig vanskelig. Nå det er greit, fordi det er siste året.»

Det faktum at medelevene var i en annen livssituasjon enn henne, førte til at hun hadde minimal sosial omgang med dem, og dermed heller ikke fikk brukt norsken slik hun ønsket og hadde behov for. «Det var mye stress og sånne ting. Spesielt 8. klasse. Jeg kunne snakke litt norsk, men etter det jeg kunne ikke... Før var jeg bedre på språk, når jeg flytter til der, det stresser mye, jeg glemte litt... Det viktigste, når du går med ungdom, du kan snakke. Når de er litt gamle, de har barn og er opptatt av andre ting, har familie. De fleste jentene har barn og er litt gamle. Etter skole vi har ikke treffe hverandre, etter det ikke møte og snakke sammen. Bare går hjem alene. Hadde det vært ungdom, vi kan treffe, diskutere sammen, samarbeide. Det er samme årgang og de samme interesser. Gamle og unge kan ikke kommunisere. Unge kan treffe og diskutere mye.»

Til tross for noen demotiverende år på grunnskolen har denne jenta søkt på videregående og studiespesialisering neste skoleår: «Etter skole, jeg har lyst på sykepleier, derfor tar jeg studiespesialisering. Jeg liker å hjelpe mennesker, å jobbe sykehus og sykehjem.» Jenta opplevde at hennes norsk ble forverret grunnet dårlig tilpasset skoletilbud. Hun har fattet håp nå som hun går i siste klasse på grunnskolen. Hun har også fått litt hjelp med lekser av en slektning og deltatt i leksehjelp på biblioteket og hos Røde Kors.

Ungdommene er svært opptatt av å lære norsk, men medgir at det er en vanskelig oppgave. En forklarer: «Norsk er nøkkel. Det er lett å misforstå hvis du klarer ikke

god norsk. Å snakke norsk, det er vanskelig. For eksempel: Jeg reiser meg for eldre på buss og t-bane; det er min tradisjon. Men noen misforstår. Hvis du klare norsk du kan forklare at det betyr sånn og sånn i mitt hjemland.»

Samtidig er dette ungdommer som ofte snakker mange språk. Flere har sitt eget morsmål ved siden av å beherske ett eller flere av hovedspråkene i landet de kommer fra. Eksempelvis forteller en at han i mottaket bodde sammen med 4 andre gutter fra hjemlandet som alle snakket hvert sitt språk. De kommuniserte derfor med hverandre på arabisk. De unge flyktningene har i tillegg lært ulike språk fra ungdommer av andre nasjonaliteter som de har møtt under flukten. Det kan være frustrerende å oppleve at en ofte omfattende språkkunnskap ikke blir verdsatt i det nye hjemlandet: *«Jeg kan mange språk, men får ikke samme sjanse som nordmenn.»*

De ungdommene i denne undersøkelsen som opplevde skoletilbudet dårlig tilpasset deres nivå og behov, viste handlekraft ved å klage. En av sakene ble også fulgt opp av Røde Kors.

«Jeg kan mange språk, men får ikke samme sjanse som nordmenn.»

OPPSUMMERING

Det er opp til den enkelte kommune å bestemme hvordan de vil organisere grunnskoleopplæringen for minoritetspråklige elever over skolepliktig alder (16 år). Unge flyktninger i alderen 16-24 år har ikke rett og plikt til ordinær grunnskoleopplæring, men kan ha rett til grunnskole-opplæring for voksne (Opplæringslova § 4A-1). I veldig mange kommuner tilbys grunnskoletilbud til flyktninger over grunnskolealder gjennom Vokse-nopplæringen. Som vist i dette kapittelet, faller denne ordningen svært uheldig ut for noen. Det er vanskelig for en ungdom å finne seg til rette sammen med voksne; det er også

vanskelig å finne jevnaldrende venner i slike klasser. Ungdommen som tar opp dette problemet i denne undersøkelsen, peker på samarbeid og møter med de andre elevene ble vanskelig på grunn av deres ulike livssituasjoner. Et slikt tilbud kan rett og slett virke demotiverende. Noen kommuner har valgt å dele undervisningen inn i egne klasser for den yngste gruppa, for eks. de mellom 16 og 24 år. Det var tydeligvis ikke tilfellet her.

Ungdommene forteller at de blir stilt overfor vanskelige valg. Dersom du er så heldig etter mye slit å ha fått fast jobb, er det veldig vanskelig å velge skole. Mange har en trang økonomi og trenger å ta de småjobbene eller ekstravaktene de kan få. Mye jobbing har imidlertid en tendens til å gå utover en skolegang som for de fleste er krevende nok i seg selv. Et annet valg ungdommene stilles overfor er studiespesialisering versus et yrkesfaglig program i videregående. Studiespesialisering er noe flere trenger og ønsker seg med henblikk på framtidig jobb, men samtidig en retning som er særdeles krevende for en ungdom som er i ferd med å lære seg norsk. En av ungdommene viser til det han mener er strategisk lurt, nemlig å velge den korte veien, et yrkesfaglig utdanningsprogram med lærlingordning hvor du er ferdig utdannet etter 4 år.

Fra disse samtalen kommer det også her tydelig fram betydningen av en tilpasset skoleordning for den enkeltes trivsel og motivasjon for læring. I en artikkel om behovet for en flyktningkompetent skole (Lutine de Wal Pastoor, 2016) understreker forfatteren hvor viktig det er for unge flyktninger som har opplevd både traumatiske hendelser og oppbrudd i livet, å kunne tilhøre et sosialt fellesskap innenfor trygge rammer (2016: 12). Pastoor er i denne artikkelen særlig opptatt av hvordan skolen kan hjelpe flyktningelevene å mestre sine psykososiale utfordringer, noe som også er aktuelt for ungdommer i denne studien. Her er vi imidlertid i tillegg opptatt av at ungdommene trenger å delta i klasser med jevnaldrende, de trenger at undervisningen er tilpasset og tilrettelagt for dem og de trenger en skole hvor deres behov og ressurser vies ekstra oppmerksomhet av lærer og skolerådgivere.

«Det viktigste, når du går med ungdom, du kan snakke. Når de er litt gamle, de har barn og er opptatt av andre ting, har familie. De fleste jentene har barn og er litt gamle. Etter skole vi har ikke treffe hverandre, etter det ikke møte og snakke sammen. Bare går hjem alene. Hadde det vært ungdom, vi kan treffe, diskutere sammen, samarbeide.»

KAPITTEL 6

«MANGE FLYKTNINGER FØLER SEG HELT ALENE.»

BEKYMNINGER, SAVN OG STØTTE

En del av de unge flyktingene beretter om daglig savn og bekymringer for gjenværende familiemedlemmer i utlandet. Familien kan befinne seg midt i en krigssone, et eller flere medlemmer kan selv være på flukt, de kan være syke eller leve under svært dårlige forhold i hjemlandet. Mange har et brennende ønske om å kunne hjelpe familiemedlemmer i vanskelige, eller endatil livstruende situasjoner. Noen har også lyktes i å bidra, en gjennom å låne penger av venner slik at en nær slektning har fått midler til å komme seg ut av en krigssone og til en relativt tryggere flyktningleir.

Enkelte forteller om en far eller mor som har vært veldig opptatt av at deres sønn eller datter og eventuelt et eller flere søsken skulle komme seg ut av landet og i trygghet. I noen tilfeller må sønnen eller datteren leve med en uavklart sak i Norge. Dette skaper bekymring hos gjenlevende foreldre. De skjønner ikke hvorfor det hele tida blir spurt etter ny dokumentasjon, hvorfor utlendingsmyndighetene i Norge stiller spørsmål til deres barns troverdighet.

En av ungdommene forteller at han på skolen blir forstyrret av tanker på og savn av familien. Tanker og bekymringer (om familiemedlemmer i utlandet, om det du har sett og opplevd og om hvordan du skal klare seg i ditt nye land) melder seg imidlertid særlig om natten: «Jeg sover dårlig. Rare ting kommer på hodet når jeg skal sove. Jeg bruker mobil om natta. I natt sovna jeg klokka 5. Jeg klarer ikke å stå opp etter 2 timer. Jeg har prøvd så mange ganger å sove. Jeg får fravær.» Denne ungdommen forteller om kompisar som har det på samme måte. Ingen ønsker å være borte fra skolen. Men det er nesten ikke mulig å holde seg under en knapp fraværsgrense når døgnet snus på hodet for å holde tankene i sjakk.

«Jeg sover dårlig. Rare ting kommer på hodet når jeg skal sove. Jeg bruker mobil om natta. I natt sovna jeg klokka 5. Jeg klarer ikke å stå opp etter 2 timer. Jeg har prøvd så mange ganger å sove. Jeg får fravær.»

ØNSKET OM KONTAKT MED NORSKE

En del uttaler at det kan være vanskelig å få kontakt med folk i Norge. Da blir savnet etter den nærheten og åpenheten de har opplevd i sitt tidligere liv, ekstra sterkt: «I Norge sitter alle og ser på mobilen sin, på tog, buss; de snakker ikke med hverandre. I xx sier alle hei, og spør om de kan hjelpe deg. Det er vanskelig å leve i Norge uten familie.» En utdyper det som kan framstå som den norske mentaliteten: «De norske, de tenker du kommer fra andre land, derfor kan ikke snakke direkte. I mitt hjemland det er vanlig å snakke uten å kjenne... Når du spør, de fleste er hyggelige. Men de fleste på bussen sitter alene. Noen gamle snakker litt – de fleste er helt stille.» En annen ungdom peker på at det er mulig å bli kjent med norske og bli invitert inn, men det tar tid: «I xx er det mer åpent. Folk sier hei; hvis du går på veien, folk inviterer inn. Det er ikke sånn i Norge. I Norge først må du kjenne noen, etter lang tid de inviterer deg. Snart blir de åpen, men det tar tid.»

«I Norge først må du kjenne noen, etter lang tid de inviterer deg. Snart blir de åpen, men det tar tid.»

Det er mulig å bli kjent, men for flere er det ikke lett å forstå hva som skal til for å lykkes i dette. Denne utfordringen omfatter også ens naboer. En av ungdommene forteller at han bor i et hybelhus hvor han deler kjøkken og bad med 7 andre, alle av norsk bakgrunn. Han får 1000 kroner måneden for å vaske på kjøkkenet: «Jeg vasker kjøkkenet; de kaster ting der, ingen bryr seg... Før hadde jeg en venn der, en jente: Hun spiste med meg, vi drakk kaffe sammen. Nå, de hilser ikke. Jeg tenker, hva har jeg gjort?»

En annen har en liten leilighet i et rekkehus. Han er fornøyd med leiligheten, men har ikke blitt kjent med naboene: «Jeg kjenner ikke naboen min. Jeg snakker alene med speil.»

«Jeg kjenner ikke naboen min. Jeg snakker alene med speil.»

Det å spise sammen og dele den maten en har med andre, er en grunnleggende verdi for mange. Det kan derfor være vanskelig å forstå når en invitasjon om å

dele, ikke blir tatt imot: «Rommet mitt er veldig lite, bare seng og en kommode. Mange har lyst til å komme til meg, men jeg har ikke plass. I xx tar du imot folk, du kan spise og sove hos meg. Men mat spiser dere ikke sammen her, dere deler ikke. Jeg spurte en jente om hun ville spise med meg. Hun sa, nei, jeg har egen mat.»

BETYDNINGEN AV VENNSKAP

Samvær med og støtte fra venner med liknende erfaringer som dem selv er viktig i en hverdag hvor det er lett å føle seg nokså alene. Ungdommene forteller at de gjennom jobb og/eller skole, (da særlig grunnskole og innføringsklasse på videregående) har fått venner fra hele verden. Det er venner de spiller fotball med, venner de lager mat med, venner de møter gjennom kirken: «Vi treffer mange mennesker og går på kirke sammen. Sånn vi kan kjenne hverandre. Etter det kan vi møtes ute.» Eller det er venner som har bodd mange år i landet og som kan hjelpe med systemutfordringer: «Noen bor over 20 år her. Jeg trenger hjelp i hvordan bruke systemet.

Flere har reflektert over hva vennskap dreier seg om. En uttalte at du trenger ikke så mange venner så lenge du har en eller to gode venner som du kan fortelle alt. En annen beskrev det gode vennskapet på følgende måte: «Til en venn åpner du deg når du vet at han har lyst til å høre problemer. Det er viktig å være venn til vennen din.» En tredje forteller at hun liker helsefag fordi der blir betydningen av empati i mellommenneskelige relasjoner understreket: «Helsefag er bra. Der snakker de om empati. Det er veldig lærerikt. Jeg synes det er veldig viktig å gi omsorg. Jeg trenger det også.»

«Til en venn åpner du deg når du vet at han har lyst til å høre problemer. Det er viktig å være venn til vennen din.»

Vennskap dreier seg ikke minst om å gi og få.: «Hvis noen ikke sier hei, jeg kan si hei og finne venner. Hvis man trenger hjelp på skolen, jeg kan hjelpe. Hvis man har ikke mat, jeg kan kjøpe. I morgen kan han ha penger og kjøpe mat til meg... Jeg kan gi mat, men ikke låne bort penger. Jeg sier jeg har ikke mer enn deg.» Denne ungdommen utdyper hva han mener må til for å få venner. For ham dreier det seg om å ikke tro galt om noen, tørre å ta det første skritt og holde det du lover. På spørsmålet om hvordan han blir kjent med folk sier han at «...man kan åpne selv, må spørre, ikke vente... Hvis du er ikke sosial og hyggelig, du får ikke venner... Alle mennesker er forskjellige. Noen sitter bare alene. Du kan tro at folk er slemme, men når du sier hei, finner du ut at han er en grei person... I Norge er det veldig viktig, du må gjøre alt riktig. Hvis du er venner med noen, de må stole på deg. Hvis du lover dem noe, så må du gjøre det.»

«Alle mennesker er forskjellige. Noen sitter bare alene. Du kan tro at folk er slemme, men når du sier hei, finner du ut at han er en grei person...»

OPPSUMMERING

Det å søke og etablere fellesskap med mennesker som befinner seg i en liknende situasjon som dem selv eller som deler og praktiserer samme tro, synes å ha stor betydning for trivselen til mange av ungdommene i denne undersøkelsen. De sliter ofte med beslektete bekymringer, bekymringer som utenforstående ikke umiddelbart forstår eller kan sette seg inn i. Flere viser også til en opplevd lukkethet hos deres nye medborgere; det er ikke en selvfølge at de blir invitert inn. Da blir etablering av egne nettverk ekstra viktig.

For å kunne overleve i en ofte svært utfordrende hverdag, er venner du kan gjøre ting sammen med avgjørende. Men felles aktiviteter er ikke nok. Flere er opptatt av det å ha gode vennskap, en venn du kan fortelle alt, en som er villig til å lytte.

KAPITTEL 7

«HVIS DU TRENGER HJELP, DE SIER DU MÅ PRØVE SELV.»

NÅR DU TRENGER HJELP, HVOR GÅR DU?

Som vist tidligere, opplevde en av ungdommene at han gjennom kirken i den lille byen hvor hans mottak lå, ble møtt med mye vennlighet og fikk mye hjelp: «Jeg likte meg på det stedet. De spurte meg om hvor jeg ville bo. Jeg sa Oslo. Tenkte at det er mange norske der. Men her var det mange forskjellige; det er vanskelig for meg. Hvis du trenger hjelp, de sier du må prøve selv.» Den hjelpen han fikk på sitt første bosted, har han ikke funnet i Oslo: «I Oslo, ikke sånn. Det er for stort. Det er vanskelig; å hjelpe mange er vanskelig.»

Basert på ulike behov har ungdommene ulike oppfatninger av muligheten til å søke etter hjelp på sitt nye bosted. Noen, som denne ungdommen, opplever at NAV er et sted du kan gå til når du trenger hjelp: «Her kan man bestemme selv. Være fri. Hvis man trenger hjelp, kan man gå på NAV.» Ungdommene viser til flere vanskelige situasjoner hvor NAV har bistått dem. En beretter om stor egeninnsats når det gjelder å hente inn nødvendige dokumenter og oppsøke forskjellige aktuelle instanser som har å gjøre med hans sak. Det har imidlertid kommet til et punkt hvor situasjonen virker nærmest låst, preget som den er av delvis utestenging fra samfunnet uten tilgang til helt grunnleggende og nødvendige identitetsdokumenter: «Jeg tenker så mye. Det er vanskelig å få bankkort så jeg har lånt bankkonto av en venn. Jeg får heller ikke stipend når jeg ikke har pass. Jeg vil også reise og ta ferie, men uten pass så går det ikke. Jeg kan ikke forstå systemet, hvordan det er.» NAV sendte ham til SEIF (Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger) som har hjulpet ham med å klage.

«Det er vanskelig å få bankkort så jeg har lånt bankkonto av en venn. Jeg får heller ikke stipend når jeg ikke har pass. Jeg vil også reise og ta ferie, men uten pass så går det ikke.»

En annen ungdom forteller om de problemene han støtte på da han skulle søke på permanent oppholdstillatelse. Som en følge av innskjerping av kravene til en slik søknad⁵, er disse blitt ekstra vanskelige å forstå og imøtekomme – for flyktninger generelt og for enslige unge flyktninger i særdeleshet:

«Jeg visste ikke at du trengte samfunnskunnskap og norsk. Jeg har endelig bestått. Det kom noen rare spørsmål på skjemaer som jeg aldri har hørt. NAV-kontoret kunne hjelpe. Alle papirene er med NAV. De passer på.»

Andre personer og instanser som ungdommene henvender seg til for hjelp inkluderer kontaktpersonen på introduksjonscenteret og rådgiver på grunnskolen og videregående. Enkelte har oppsøkt tiltak som Jobb X for å få hjelp med å skrive søknader eller Ung Arena for psykologbistand. For mange er det ofte et stort skritt å søke denne type bistand: «Der jeg kommer fra betyr det at du er gal hvis du går til psykolog. Men alle har følelser, vanlige mennesker blir sinte, sure. Man kan ikke holde alt. Ung Arena – her kan du få psykolog gratis, de har DPS. Jeg fant dem på nettet. Leste om dem først. Kan snakke om følelser og tanker, økonomi, hvordan gå videre.»

«Hun hjelper mye. Nå jeg går til Røde Kors, vi gjør lekser og snakker sammen. Alle her kommer fra forskjellige land. Jeg gikk på språkkafé og så gikk jeg på leksehjelp.»

Flere forteller at de oppsøker ulike fritidstilbud når de trenger atspredelse og hjelp. Røde Kors sin fritidsklubb i Oslo er et slikt sted: «Noen sitter hjemme og tenker. Hvis jeg kommer til Røde Kors, konsentrerer jeg meg om alt det jeg kan gjøre i livet.» Bergen Røde Kors virker spesielt tilgjengelig. Det lille huset ligger rett ved Fløibanen, det har store vinduer ut mot gata og inngang inn i lokaler med sittegrupper og frysenskap med gratis yoghurt m.m. Ungdommene i denne undersøkelsen gir uttrykk for at de føler seg velkomne: «Jeg kjenner xx; kommer hit og drikker kaffe hver fredag. Kan spise yoghurt. Veldig fint her på Røde Kors; de har gjort mange muligheter, de hjelper med oss.»

En annen kommenterer Røde Kors sin rolle i unge enslige flyktnings liv: «Red Cross gjør veldig, veldig god jobb. Det er veldig heldig at vi har dem her; de hjelper med mange ting. De passer på personer som trenger hjelp.» Ytterligere en forteller at hun kom til Røde Kors og

⁵ Innskjerpingen av disse kravene kom som en del av regjeringens innstramninger i asylpolitikken (juni 2016).

snakket med koordinatoren der: «Hun hjelper mye. Nå jeg går til Røde Kors, vi gjør lekser og snakker sammen. Alle her kommer fra forskjellige land. Jeg gikk på språkkafé og så gikk jeg på leksehjelp.» Biblioteket og Kirkens Bymisjon er også steder i Bergen hvor flyktningene føler seg hjemme: «EMPO (Flerkulturelt Ressurssenter) hjelper oss. Jeg føler ikke alene.

En forteller om hvordan han på grunn av kjærlighetssorg stoppet å gå på skole og ikke ville snakke med noen. Da kom barnevernet hjem til ham. Vennefamilien trådte også til. Og, ikke minst, alle vennene: «Alle vennene – jeg fikk hjelp fra dem. De sa du kan møte ny jente. Ikke bare tenk på henne du har vært sammen med i 2 år. Det kan skje etter 6 år eller 7 år. Det hjelper å høre at andre har opplevd det samme.» Denne ungdommen hadde han et oppmerksomt nettverk som oppsøkte ham når han selv trakk seg tilbake.

«Alle vennene – jeg fikk hjelp fra dem. De sa du kan møte ny jente. Ikke bare tenk på henne du har vært sammen med i 2 år. Det kan skje etter 6 år eller 7 år. Det hjelper å høre at andre har opplevd det samme.»

OPPSUMMERING

Unge enslige flyktninger har behov for ulike typer støtte i sin hverdag. De som kom til Norge før de fylte 18 år, kan få et tilbud om ettervern. Ifølge barnevernloven (§ 3-1) kan hjelpetiltak som er iverksatt før den mindreårige har fylt 18, opprettholdes eller erstattes inntil en person har fylt 23. En ung flyktning på etterverntilbud kan få bistand i å finne bolig, ved siden av at det legges særlig vekt på oppfølging og veiledning i forbindelse med skolegang. Barnevernet støtter gjerne opp om og følger opp den sosiale situasjonen til ungdommene gjennom besøk og samtaler. Blant de ungdommene i denne undersøkelsen som kom før de fylte 18, forteller flere at de har blitt fulgt opp av barnevernet. Men de nevner også at de får støtte i vanskelige saker av NAV. I enkelte kommuner er arbeidet med flyktninger, både de over og de under 18, lagt under NAV. I Oslo vil organisasjonsformen variere fra bydel til bydel.

Flere av ungdommene i denne undersøkelsen viser stort initiativ ved å ta kontakt med ulike hjelpeinstanser på egen hånd. Viktig i denne forbindelse er at tilbudene, som fritids- og leksehjelp gjennom Røde Kors og andre organisasjoner, er tilrettelagt for denne ungdomsgruppa slik at de er lett tilgjengelige. Beliggenheten av og selve utformingen på Røde Kors-huset i Bergen – i tillegg til

tilgjengeligheten blant frivillige og ansatte - synes å fungere spesielt bra når det gjelder å gi ungdommene en følelse av å være velkommen.

De problemene en del av ungdommene står opp imot, antyder et tiltagende restriktivt og vanskelig system å forstå. Det å ikke få identitetsdokumenter som reisebevis eller utlendingspass innebærer at du i realiteten er utestengt fra helt grunnleggende rettigheter, som det å få bankkort eller kunne ta førerkort. Dette gjør tilværelsen svært vanskelig for den det gjelder. Som en konsekvens av innstramningene i asylpolitikken innført i 2016 er det å søke på permanent oppholdstillatelse også blitt vanskeligere. Det å ha tilgang på hjelp og veiledning i denne type saker er dermed blitt ekstra nødvendig.

KAPITTEL 8

«**HVIS DU TRENGER HJELP, DU KAN GÅ TIL DEM.**»

STØTTESPILLERES/VENNEFAMILIERS BETYDNING I UNGDOMMENES LIV.

Flere ungdommer forteller at de har fått hjelp av offentlige etater. Det gjelder imidlertid ikke alle. Som vist, nevnte en at han ble fortalt at han måtte finne ut av ting selv. En annen etterlyste veiledning når det gjaldt å finne ut veien videre i Norge: «*Det er ingen som hjelper. Jeg trenger bare litt hjelp.*» I innledningen pekte vi på at målet for prosjektet har vært å imøtekomme unge enslige flyktningers udekkede behov for omsorg og nettverk. I dette prosjektet har dette blant annet blitt gjort gjennom å tilby støttespillere/vennefamilier hvis interesser og verdier, så godt det lar seg gjøre, stemmer overens med den enkelte ungdoms ønsker og behov.

STØTTE OG FELLESKAP

De aller fleste ungdommene i denne undersøkelsen omtaler sine støttespillere/vennefamilier i positive vendinger. Mange legger vekt på at dette er personer de kan gå til når de trenger hjelp. Det dreier seg om behov for støtte og råd på flere plan, som tolking av skattemeldinger, utfylling av ulike typer søknadsskjemaer og korrespondanse med offentlige instanser, samtaler om økonomi, om førerkort, kjøretimer og kjøp av bil, om jobb og skole, om kjærlighetssorg og valg av kjæreste og om den enkeltes plass i det norske samfunn. Mange understreker at de hjelper dem med å snakke norsk. En av ungdommene uttaler det slik: «*De kan hjelpe meg. Spørsmål: Hva hjelper de deg med? For eksempel om jeg kan bo her lenger. I hjertet vil jeg bo her. ... Jeg ønsker kjørkort og kjøpe bil. Jeg skjønner ikke så mye. De kan hjelpe litt med økonomien. Du kan jobbe og bruke penger, men hvis du ikke sparer. ... De kan hjelpe, si at du kan gjøre sånn og sånn.*»

Ungdommene forteller at de deler mange interesser: «*De er som meg, de er opptatt av fotball.*» En forteller at de trener sammen på et treningssenter og en annen er veldig glad for at han og hans støttespiller deler de samme musikkinteressene. Gjennom aktiviteter som har å gjøre med denne fellesinteressen har han også møtt andre som er musikkinteressert: «*På musikkfestival jeg traff mange venner av xx (støttespiller). De hilser masse. Noen møter meg på T-banen. De husker meg.*»

«*De er som meg, de er opptatt av fotball.*»

De felles aktivitetene er mange. Ungdommene forteller at de går på cafe, de går turer, på kino og besøker museer sammen. De har deltatt på Røde Kors-aktiviteter sammen, som julebord, juleverksted og sommeravslutning med utendørs aktiviteter. Noen av dem har feiret 17. mai sammen, andre har vært med på hytta. Etter å ha kjent hverandre en stund, besøker flere hverandre hjemme: «*Mange ganger jeg var hjemme hos dem. De kommer også til meg. Jeg lager arabisk mat. De er veldig hyggelige.*»

«*Mange ganger jeg var hjemme hos dem. De kommer også til meg. Jeg lager arabisk mat. De er veldig hyggelige.*»

Det kommer fram at flere av ungdommene og støttespillerne/vennefamilier har bygget opp et sterkt tillitsforhold seg imellom. Flere av ungdommene forteller at støttespiller eller vennefamilie er blitt som en bestevenn, andre anser dem som sin familie i Norge: «*Jeg har en venninne gjennom Røde Kors. Min bestevenninne. Hva jeg trenger, hun hjelper meg. Hun er snill, gjør alt hva jeg trenger. Hun lærte meg å sende regninger på internett, bruke Google translate, hjelper jobbsøknad, hjelper lekser.*» En annen forteller at hans støttespiller er positivt nysgjerrig i forhold til det som foregår i livet hans: «*Han hjelper meg mye. Han spør mye, akkurat som familie. Han er familien min.*» Og en tredje sier om sin vennefamilie at de er «*den beste familie i verden*». Når de spør om kjæresten, ønsker å møte ham og støtter henne når det blir slutt, så «*... oppfører de seg som familier andre steder i verden. De vil ikke at jeg skal ha det vondt.*»

«*Han hjelper meg mye. Han spør mye, akkurat som familie. Han er familien min.*»

Flere av ungdommene forteller at de har glede av å lage sin hjemlandsmat for sin vennefamilie/støttespiller. En forteller at han fikk uvurderlig hjelp fra sin vennefamilie da han tok førerkortet: «*Jeg fikk førerkort og inviterte alle til meg. Jeg laget tradisjonell mat og tradisjonell kaffe.*» En annen forteller at hun lager sitt hjemlandsmat for sin vennefamilie en gang i året, «*... for hele familien, tanter og onkler.*» Muligheten

til å tilby noe fra egen bakgrunn underbygger gjensidigheten i forholdet, og bidrar til å minske en ubalanse som kan oppstå når den ene part framstår som hjelpetrengende.

«Jeg fikk førerkort og inviterte alle til meg. Jeg laget tradisjonell mat og tradisjonell kaffe.»

BEGRENSNINGER

Avtaleperioden for deltakere og frivillige er i utgangspunktet ett år. En av ungdommene kom inn på hva som skjedde da dette året var over: *«Vi skrev en kontrakt med Røde Kors at vi skal være sammen et år. XX ringte og sa vi er ferdige nå, men hvis du trenger hjelp, kan du bare ta kontakt. Nå har vi kontakt på insta og facebook. Alle de som er i Røde Kors har gode hjerter. XX gjør dette uten å få betalt.»*

For andre virker det som om forholdet gradvis har avtatt i hyppighet. En sier at de alle har så mye å gjøre, men de ringer og tekster. En annen forteller at hans støttespiller har fått barn og at de derfor ikke ser hverandre så ofte. Andre framhever at de vil fortsette å se hverandre selv om det avtalte året har passert: *«Vi fortsetter å være sammen. Det er perfekt. Ikke noe kunne være annerledes.»* På spørsmål om ettårsavtalen sier en annen bestemt om sin vennefamilie som hun har kjent i to år: *«Vi har fortsatt. Har ikke tenkt at vi skal slutte. Vi er en familie, vi skal aldri slutte.»*

Det er selvfølgelig ikke alle forhold som har fungert like bra. En ungdom forteller at hun mistet kontakten med sin støttespiller da hun fikk en ny jobb: *«Vi trefte ofte i ca 4 måneder. Så fikk hun jobb. Kanskje hun er opptatt på jobb. Nå er det lenge siden vi trefte ikke... Jeg trengte mye henne. Jeg tenker vi er begge litt opptatt.»* Disse to var jevnaldrende, noe som kan være en fordel når det gjelder å dele de samme interessene. På den annen side, når støttespilleren selv er i en utforskende fase i livet med mange endringer, vil det av og til være vanskelig å finne tid til å følge opp en samværskontrakt med utgangspunkt i at partene skal møtes en gang i uka.

«Vi trefte ofte i ca 4 måneder. Så fikk hun jobb. Kanskje hun er opptatt på jobb. Nå er det lenge siden vi trefte ikke... Jeg trengte mye henne. Jeg tenker vi er begge litt opptatt.»

En annen forteller at hans støttespiller av forskjellige grunner måtte trekke seg fra kontrakten. Denne uheldige situasjonen fikk imidlertid en god løsning da hans nye støttespillere viste seg å være midt i blinken for ham: *«Etter det ble jeg kjent med to personer. De er veldig snille, som XX. Vi gikk tur sammen, vi besøkte hverandre, vi sett filmen, snakker norsk sammen... De blir glad med meg, jeg blir glad med dem.»*

En tredje ungdom forteller at han har dårlig kontakt med sin støttespiller nummer to: «Hun svarer ikke.» Den første støttespilleren fikk en ekstra jobb og måtte avslutte kontrakten. Han har imidlertid selv funnet fram til en person som har fungert som en viktig støtte for ham: «Jeg fikk en gudmor. Vi treftes på en språkkafe. Denne kafeen fant jeg på facebook. Jeg ble litt syk og kom på sykehus. Hun sa til meg, ikke bekymre deg... Vi skal feire jul sammen. Jeg har kjøpt gaver til barna.» (Samtalen ble foretatt i desember 2018.)

Tid oppfattes ofte ulikt i forskjellige deler av verden. Noen ganger kan det oppstå problemer på grunn av ulike tolkninger og virkelighetsforståelser: «Den norske familien er veldig snill. De ønsker velkommen til alle... I Norge, hvis man inviterer til et bryllup, for eksempel, og du skriver klokka 14, så kommer alle da. Det er ikke sånn i... Du kan si at, ok, jeg kommer, men så kommer du kanskje på kvelden, eller dagen etter. Den norske familien blir litt irritert. Vi har kontakt noen ganger. Jeg håper å møte dem til jul.»

OPPSUMMERING

I en nylig utgitt rapport om kommunale botiltak for barn og unge (Institutt for samfunnsforskning, 2018) viser forfatterne til teorier om sosial kapital med vektlegging på særlig to former av denne type «kapital»: Sammenbindende nettverk som forener personer innenfor en gruppe eller et eksisterende fellesskap, og brobyggende nettverk, nettverk som knytter individer og grupper sammen på tvers av skillelinjer (s. 105). Forfatterne forfekter at vennefamilier og vertsfamilier kan være et viktig tiltak for å styrke unge enslige flyktningers brobyggende nettverk.

Kontakten mellom ungdommene og deres støttespillere/vennefamilier har i mange tilfeller fungert nettopp som et brobyggende nettverk hvor individer med ulike posisjoner og kjennskap og tilgang til samfunnsordninger knyttes sammen. Gjennom sine støttespillere/vennefamilier får flere av ungdommene anledning til å utvide sitt nettverk, noe som bidrar til å styrke en følelse av tilhørighet. «Koplingene», når de fungerer bra, utgjør dessuten en viktig støtte for ungdommene på en rekke områder, både praktiske og følelsesmessig. I tillegg peker også flere på at kontakten er til stor hjelp i deres praktisering av norsk. Ungdommene, på sin side, byr på seg selv ved å åpne opp sine hjem og dele av sine mattradisjoner. Som neste kapittel viser, opplever mange støttespillere og vennefamilier at de får svært mye igjen, både av varme, omsorg og øyeåpnende læring om ulike livssituasjoner og kulturer, fra kontakten og samværet med ungdommene.

«EN MATCH MADE IN HEAVEN..»

STØTTESPILLERNES/VENNEFAMILIENES ERFARINGER MED KONTAKTEN MED UNGDOMMENE

Ungdommene i denne undersøkelsen gir uttrykk for at Røde Kors har lyktes i mange av sine «koplinger». De har funnet en eller flere personer som deler noen av de samme interessene som dem selv og som kan bistå dem på veien inn i det norske samfunnet: «*Ansatt i Røde Kors er veldig snill. Hun henter snill mann. Jeg ønsket meg en som kunne spille. Jeg liker dj. Hun fant ham.*»

ET ØNSKE OM Å BIDRA

Støttespillerne beretter om ulike, men også sammenfallende grunner til at de meldte seg som frivillige. Som en følge av de relativt høye ankomstene av flyktninger i 2015, ønsket de å bidra med noe som kunne hjelpe flyktningene til å føle seg velkomne. En forteller at hun ønsket å bli verge. Da hun fikk høre at det ikke var behov for flere verger, fant hun og mannen ut at det å være vennefamilie var noe de kunne gjøre sammen. En annen nevner at hun tidlige har vært flyktningguide for en voksen kvinne. Da hun denne gangen meldte seg som frivillig, ville hun gjerne ha kontakt med enslige mindreårige flyktninger. Enkelte av de frivillige har røtter fra andre land og har opplevd, indirekte eller direkte, hva det vil

si å være flyktninger. Andre har tilbragt mye tid i andre land, noe som har gitt dem anledning til å reflektere over egen bakgrunn og antakelser.

En forteller at hun hadde reflektert over hva hun brukte fritiden sin på, og kommet fram til at hun nå ønsket å gjøre noe som gavnet andre, ikke bare henne selv. Gjennom kontakten med sin «kopling» har hun erfart hvor mye hun faktisk får tilbake: «*Det gir meg enormt mye, så samtidig gjør jeg masse for meg selv også. Jeg får masse igjen hver gang jeg møter hon gjennom Røde Kors. Jeg sitter igjen med en utrolig god følelse, og jeg merker at hon også har hatt det hyggelig. Det er et gjensidig ønske om å møtes; de møtepunktene vi får til, vi er så tilstede begge to.*» En annen kommenterte likeledes om at det å kunne være til stede for andre, det gir uendelig mye tilbake: «*Jeg har på en måte oppdaget i årenes løp at ideen om altruisme og det å gjøre noe for andre, det er jo egentlig også en form for egoisme fordi man føler seg jo veldig, veldig bra. Det å kunne være til stede for andre, det er en veldig fin ting, rett og slett.*»

«Jeg har på en måte oppdaget i årenes løp at ideen om altruisme og det å gjøre noe for andre, det er jo egentlig også en form for egoisme fordi man føler seg jo veldig, veldig bra. Det å kunne være til stede for andre, det er en veldig fin ting, rett og slett.»

En tredje bemerket at i tillegg til behovet for å bidra generelt så ønsket han å medvirke spesielt til å bekjempe fremmedfrykten: «Jeg hadde behov for å bidra. Kanskje det er en egoistisk handling, det å hjelpe folk... Men det er også et bidrag i forbindelse med å motvirke fremmedfrykten, frykten for det ukjente som er helt ubegrunna.»

«Jeg hadde behov for å bidra. Kanskje det er en egoistisk handling, det å hjelpe folk... Men det er også et bidrag i forbindelse med å motvirke fremmedfrykten, frykten for det ukjente som er helt ubegrunna.»

VENN OG STØTTESPILLER

De frivilliges beretninger om hva de gjør sammen sammenfaller med ungdommenes beskrivelser. De lager mat sammen, de går på kafe og kino, de går på tur og de fisker. Med hensyn til praktisk bistand hjelper noen til med lekser, de bistår med innkjøp av nødvendige ting som skolesekk eller med råd i vanskelige valgssituasjoner.

De frivillige forteller at de også har stilt opp på vanskelige møter og tatt telefoner når det har vært nødvendig. En forteller at han i en slik situasjon forsto hvor vanskelig det kunne være for en flyktning å nå fram i systemet: «Han spurte meg om jeg kunne ta en telefon i en sak. Jeg ble møtt av en eldre, bitter mann med null lyttervilje. Mange har ikke evne til å forstå hvor og hva flyktningene kommer fra.» En annen kommenterer at hun gjennom sin kontakt har fått øynene opp for hvilke utfordringer flyktninger møter i hverdagen, for hvordan offentlige brev, skjemaer osv. som virker hverdagslige for henne kan framstå som uforståelige. En tredje gir et eksempel på hvordan en tilfeldighet kan føre til forvirring og fortvilelse: Hennes kontakt

hadde kommet over fribeløpet og blitt trukket i skatt med et beløp som nøyaktig tilsvarte det hun betalte i husleie. Jenta var fortvilet fordi hun trodde at hun hadde blitt trukket to ganger av huseier: «Det er mange sånne småting da, tenker jeg, som er viktige. At de har noen de kan ringe. Det er ikke alltid så lett å få tak i noen på NAV. Så har de noen som kan hjelpe dem.»

Som vist i kapittelet om skole, er ungdommene svært opptatt av skolevalg. Flere vennefamilier/støttespillere peker på at det er viktig at ungdommene har noen å rådføre seg med i vanskelige valgssituasjoner. En beretter at hun, for å kunne veilede 'sin ungdom', selv har måttet sette seg inn i hvilke valgmuligheter som finnes for videregående skole. Betydningen av støtte i forbindelse med ulike utfordringer for unge enslige flyktninger i deres nye tilværelse, blir bekreftet i mange studier. I en rapport hvor forfatterne har gått gjennom kvantitative studier siden 1980 som berører helse, utdanning og jobb for unge flyktninger i de nordiske landene, trekker de blant annet fram sosial støtte som viktig for et godt utfall på disse ulike områdene (Børsch, Jamil de Montgomery, Gauffin & Eide, 2018).

«Jeg kan være en buffer – i alle settinger, sosialt, politisk, alt du møter i hverdagen. Du ufarliggjør en del ting, det å ufarliggjøre systemfrykten.»

En av støttespillerne sier at han ser på seg selv som en formidler og buffer: «Jeg kan være en buffer – i alle settinger, sosialt, politisk, alt du møter i hverdagen. Du ufarliggjør en del ting, det å ufarliggjøre systemfrykten. Vi har et skjemavelde; du får skjemaangst.» Denne støttespilleren uttaler at han kan være en buffer for sin kontakt som i sin tur er bindeledd til andre i samme situasjon. «Det nettverket de bygger opp, et nettverk som jeg støtter. Det er en kjedereaksjon. Det lille jeg har bidratt med har han kunnet bygge videre ut fra.»

«Det nettverket de bygger opp, et nettverk som jeg støtter. Det er en kjedereaksjon. Det lille jeg har bidratt med har han kunnet bygge videre ut fra.»

Å TRENE PÅ NORSK

Under kapittelet om jobb i denne rapporten ble det vist til at det særlig er gjennom en jobb at flyktningene kan få praktisert norsken. Samtidig blir det forventet av arbeidsgivere at du skal kunne mestre et visst nivå av norsk for å få en jobb. Spørsmålet er hvor ungdommene skal lære seg norsk. En av dem uttaler at på skolen er det bare en nordmann, og det er læreren. En av støttespillerne lurer likeledes på hvordan ungdommene skal bli integrert når de ikke blir kjent med nordmenn: «Den eneste kontakten hon har med nordmenn er meg. Hadde hon ikke hatt meg, hadde hon ikke hatt noen. Når hon meldte seg til Røde Kors, sa hon at hon ønsket å treffe en ekte bergenser, hon ville være med på det bergensere gjør.»

Det å trene på norsk blir gjerne en viktig del av kontakten mellom vennefamilier og ungdommene: «Han vil treffes for å snakke norsk. Han snakker egentlig ganske godt, men det kan være at det er et gap mellom det han forstår og det han ønsker å forstå.» En forteller at de når de er sammen av og til spiller et gjettespill som går ut på at du skal forklare hva slags motiv du har på et kort: «Da lærer man jo norsk i samme slengen. Han gjør det veldig godt der.» Enda en beretter at ungdommen hun og hennes familie er blitt koplet med, er veldig opptatt av skolen. Selv mener denne jenta at hun er dårlig i norsk, mens den frivillige synes hun er kjempeflink: «Det er veldig godt for ho å få den rosen. For ho snakker norsk på skolen, til læreran. Ho får ikke så mye praktisering i hverdagen. Det har vært en viktig ting for ho, å tørre å snakke ordentlig norsk.» Flere peker på at barna i en familie fungerer som en «icebreaker»; det kan være lettere å snakke med barn, å sette i gang en samtale over en lek: «Du slipper å sitte to voksne over et bord...»

DET KJENTES BETYDNING

En av de frivillige hvis foreldre har flyktningbakgrunn, har snakket med sin kontakt om at hun behøver ikke å gi opp alt av egen bakgrunn selv om hun nå er bosatt i et nytt land: «Du skal ikke kaste bort din gamle identitet fordi du bor i et annet land. Det kan være et stort sjokk å komme hit. Til den norske maten, for eksempel. I min familie laget vi norsk mat når vi skulle lage noe lettvin. For XX er det mat fra hennes hjemland som står henne nær. Det er viktig å beholde noe. Jeg kan lese og skrive vietnamesisk. Jeg har sagt dette til XX også. Du behøver ikke å gi opp alt.» Kjent og kjær mat kan være trøst i nye og utfordrende situasjoner, det kan bli «trøstemat». Ens eget morsmål er både en del av ens identitet og en ressurs. Noen av ungdommene i dette prosjektet har fortalt at de siden de ikke gikk på skole i hjemlandet, tar de nå kurs i sitt eget morsmål.

«Du skal ikke kaste bort din gamle identitet fordi du bor i et annet land. Det kan være et stort sjokk å komme hit. Til den norske maten, for eksempel. I min familie laget vi norsk mat når vi skulle lage noe lettvin.»

En annen frivillig forteller at deres kontakt har en slektning i samme kommune som han går i kirke sammen med. Det å kunne videreføre noen av hjemlandets tradisjoner betyr mye for en følelse av tilhørighet: «Det er så godt som alfa og omega å ha en slektning. Du kommer direkte inn i et religiøst miljø... Det fungerer som en forlenget familie. Det er sterkt å tenke på han kan oppleve de samme skikkene her som i hjemlandet.»

Hjemlandets tradisjoner kan også videreføres gjennom sang og musikk. I en vennefamilie er musikk et kontaktskapende møtepunkt. Viktig i denne sammenheng er vennefamiliens positive interesse for musikktradisjoner i det landet ungdommen kommer fra: «Det er helt supert å møtes gjennom musikk. Alle har et forhold til musikk. Det er en inngangsportal. Jeg har spurt ham hvordan en xx bursdagssang høres ut. Fant ut at han kunne en vuggesang som var helt lik norsk sang.»

«Det er helt supert å møtes gjennom musikk. Alle har et forhold til musikk. Det er en inngangsportal.»

TIDEN DET TAR

Enkelte kommenterer at det tar tid å bli ordentlig kjent. En viser til en mulig høflighetskultur som ungdommen har vokst opp med og som gjør det vanskelig å ta kontakt når han har behov for hjelp. I tillegg til at det ikke er lett å skulle være i en hjelpetrengende posisjon. Denne frivillige håper at de gjennom samvær og ulike aktiviteter vil komme nærmere hverandre: «Der må man bare bruke tid og kommunikasjon som ingredienser sånn at man kan komme nærmere og bli bedre kjent. Slappe av...» En annen av de frivillige uttaler at hun merker at ungdommen spør henne mer om hjelp nå enn i starten. Dette mener hun handler om at de har blitt trygge på hverandre.

«Der må man bare bruke tid og kommunikasjon som ingredienser sånn at man kan komme nærmere og bli bedre kjent. Slappe av...»

Det faktum at det tar tid å bli kjent, å bli trygge på hverandre, kan være vanskelige innenfor tidsrammen som i utgangspunktet ble satt til et år for denne ordningen. En av vennefamiliene uttaler at du kan ikke nevne for din kontakt at det er opprettet en ett-årskontrakt: «*Dette sier du ikke, det blir så forretningsmessig. Noen relasjoner blir avslutta, mens andre varer. Du kontraktfester ikke at du skal være en familie.*» En annen peker på at å operere med ettårsbekjentskap er unaturlig: «*Det er veldig rart med bare 1 år, vi blir jo kjent med hverandre.*» Det tar tid å bygge et tillitsforhold. En utfordring for ordningen er hva du gjør når du har etablert et godt forhold til ungdommen. Som vist opplever flere av ungdommene sin støttespiller/vennefamilie som sin gode venninne eller familie. Dette er ikke en relasjon det faller naturlig å avslutte i henhold til en avtale. En vennefamilie peker på at en ettårskontrakt blir ekstra problematisk overfor ungdommer som er helt alene.

En annen tidsramme for ordningen er at deltakerne oppfordres til å møtes ukentlig. Støttespillerne/vennefamiliene har litt ulike oppfatninger av denne tidsrammen. En sier at de holder fast ved å møtes en gang i uka: «*Det er fint å holde på dette, det gir kontinuitet. ... De ukene jeg har vært bortreist, ringer vi eller sender snapper. Vi holder kontakten via sosial medier.*» Andre forteller at de, på grunn av tette ukentlig programmer for alle involverte, har funnet fram til alternative møtetider: «*I stedet for å møtes en gang i uka, bruker vi lengre tid, gjerne hele ettermiddagen, når vi er sammen - en gang hver annen eller tredje uke.*» Generelt ser det ut til at de frivillige og ungdommene finner sin egen møterytme, basert både på ungdommenes og de frivilliges skolegang, jobb og andre forpliktelser.

«*Det aller fineste, det er blitt vennskap, jeg har fått en i livet mitt som kan lære meg masse. Vi kan tulle og le; jeg har vært veldig heldig med koplingen... Det å ha plass til nye venner selv etter jeg har blitt voksen... Jeg kommer til å være frivillig resten av livet!*»

UTVIKLINGEN AV ET VENNSKAP

Som ungdommene i denne undersøkelsen, så er også mange av de frivillige svært glade for den kontakten som er opprettet. En forteller at dette er «*superhyggelig. Han er en venn jeg kan ha for resten av livet.*» Gleden over utviklingen av et vennskap blir kommentert av ungdommene så vel som støttespillerne: «*Det aller fineste, det er blitt vennskap, jeg har fått en i livet mitt som kan lære meg masse. Vi kan tulle og le; jeg har vært veldig heldig med koplingen... Det å ha plass til nye venner selv etter jeg har blitt voksen... Jeg kommer til å være frivillig resten av livet!*»

En annen forteller at hun har hatt stor glede av de to kontaktene hun har hatt. Hun har vært med på feiringer i kirken til den ene og opplevde at hun ble tatt imot på en helt eksepsjonell måte: «*Selv er jeg ateist, men jeg ser jo hvor kjekt det er å høre til. Ser jo at folk har ressurser. Bare det å bli tatt sånn imot – åh, det var tankevekkende. Den omsorgen folk viser; de kommer og prater med meg, guider meg gjennom matbuffeten.*» Det er ikke uvanlig å bli møtt med en stor raushet hos den du er støttespiller for: «*Det er folk som har respekt. Deres væremåter likner på den gamle folkeskikken som vi hadde før. De viser en raushet som vi ikke er i nærheten av å gjengjelde.*»

DILEMMAER

Samtidig kan de frivilliges «koplinger» ha store utfordringer. En av de frivillige fortalte at kontakten rett og slett ikke fungerte fordi gutten var for labil. Som mindreårig fikk han oppfølging i boligen han bodde i og mye oppmerksomhet, men det viste seg å være vanskelig for ham å ta imot alt dette: «*Ja, til og med handlinger av kjærlighet kan det bli vanskelig å ta imot. Jeg opplevde at vi hadde det kjempegøy når vi var sammen, sto på ski, vi var på kino, han spiste middag med familien, lekte med barna. Og de ble glad i ham.*» Så kom avlysningene: «*Jeg endte å dra opp til boligen hans og besøke ham der, for å gjøre det enda mer lavterskel da. Til slutt fungerte ikke det heller. Det var veldig, veldig trist.*»

Vennefamiliens oppgaver kan i slike situasjoner bli litt annerledes enn forespeilet: «*Den som står åleine, sliter med mange utfordringer. Vennefamilien skal bare være på det sosiale planet. Men når et menneske står opp over halsen i sosiale problemer... Hensikten med vennefamiliene er å gjøre hyggelige ting sammen. Det hyggelige blir litt kunstig når du lever i kaos. Teater og*

«Hensikten med vennefamiliene er å gjøre hyggelige ting sammen. Det hyggelige blir litt kunstig når du lever i kaos. Teater og andre hyggelige ting passer ikke her. Du kan ikke late som om problemet ikke finnes – når det finnes.»

andre hyggelige ting passer ikke her. Du kan ikke late som om problemet ikke finnes – når det finnes.»

Det å være flyktning er i regelen en stor utfordring i seg selv. Ungdommene kan i tillegg slite med problemer i privatlivet som gjør møtet med systemets forventninger nesten umulig. Dette forsterkes når en offentlig ansatt tar utgangspunkt i norsk virkelighet og væremåte: «Det forventes for mye. Vi blir oppgitt. Det blir så tydelig at det dreier seg om den norske forståelsen. Det å gi en person et introprogram og tro at dette skal bli påfyll, det er bare å lure seg selv. NAV sier til gutten at du har hatt et valg og du sier nei. Men ordet «valg» er ikke i guttens vokabular. Der han kommer fra, er det alltid en eldre som bestemmer for deg. Valg blir et fremmed begrep. Gutten sier ja, han vil gjerne være høflig. Men han kjenner ikke konsekvensene av det han sier ja til. NAV tror at han skjønner mer enn det han gjør.»

Det å bli kjent med en ung flyktning, kan innebære at du møter en ung person i krise, med store udekkete

behov. Spørsmålet blir da hvor veien går videre. Mens noen opplever at de får nok støtte fra ansatte i Røde Kors, kan andre oppleve at de blir et svakt ledd, og at Røde Kors ikke har et mandat som tilsier at de blir hørt i ekstra vanskelige saker: «Røde Kors får ikke svar på det de lurer på; de burde ha et større mandat. Hvis bydelen har gått inn i en slik avtale med Røde Kors, så burde det forplikte fra bydelens side også... Hvis det er et behov som Røde Kors skal dekke, så må det forplikte...»

Noen unge flyktninger befinner seg i livssituasjoner som er spesielt krevende. Da blir også vennefamiliene stilt overfor store dilemmaer. Andre dilemmaer er av mindre alvorlig karakter enn de foregående, men likevel verdt å nevne. Et spørsmål som går igjen er om en som frivillig har gjort nok. I situasjoner hvor du opplever at det er til dels store behov, er det er lett å tenke at du kunne ha gjort mer. Et annet spørsmål er når det er riktig å si fra om noe som uroer en. En spør: «Hvor går grensen? Jeg kan ikke oppdra folk heller. Selv om xx gjorde ting jeg aldri ville ha gjort. Når skal jeg

seie noke?» En annen uttaler at han ønsker ikke å være negativ til ideene og prosjektene til ungdommen: «Jeg kan ikke være streng mot ham. Han må få lov til å ha disse prosjektene. Jeg har trøsta og vært litt bekymra. Vil ikke dominere for mye, men gripe inn dersom det er nødvendig. Jeg vil ikke være den som snakker overtydelig; vi er jo venner. Sier: Du må huske, det koster det å ha bil. Du må tenke over det.»

OPPFØLGING AV FRIVILLIGE

På spørsmål om behov for og tilfredshet med den oppfølgingen de har fått fra Røde Kors, var svarene noe variert. Enkelte vennefamilier i Oslo sa at i tillegg til at de kunne diskutere dilemmaer hjemme, så opplevde de oppfølgingen fra Røde Kors sin side som tilfredsstillende. De var fornøyd med erfaringsutvekslingene, med inviterte innledere og diskusjonene i etterkant. En pekte på at hun kunne ringe sin gruppeleder så vel som ansatte på Røde Kors dersom hun lurte på noe. Samtidig pekte en annen på at hun kunne ønske seg et styrket nettverk: «Fire årlige møter for vennefamilier er for lite. Man kunne ha møttes litt oftere, slappet av, snakket, drikket kaffe... Jeg har blitt oppringt av en gruppeleder. Det var greit å prate på telefon. Delt litt. Men det å møtes er enda bedre enn telefon.» Når det gjaldt selve samlingene så ble det også meldt inn et behov for et diskusjonsforum som ikke bare vektla de positive erfaringene, men hvor også ulike utfordringer og problemstillinger hadde en plass.

Temaer som ble etterspurt i Oslo omfattet diskusjon om rollene til deltakerne i ordningen, inkludering og betydningen av det sosiale, språk, skole og jobb. Det ble oppfordret til å invitere folk utenifra, til at det kalles inn til møter med aktuelle samarbeidsinstanser og at det settes fokus på Røde Kors sin rolle i vanskelige saker. I Bergen var også støttespillerne fornøyd med de samlingene som ble arrangert. Disse synes stort sett å inkludere både frivillige og ungdommene. En av støttespillerne pekte på at kurs og opplæring var bra nok, men at de, etter hennes mening, trengte noe mer: «Sommeravslutningen var mer vellykka enn juleavslutningen. Vi var ute og gjorde aktiviteter sammen i stedet for å sitte rundt et bord og snakke... Samvær i ei gruppe kan forløyse meir enn ein til ein.»

I forlengelse av dette var en annen støttespiller opptatt av at støttespillere og ungdommer skulle kunne finne på ting sammen. Hun fortalte at hun hadde snakket med to andre støttespillere som sammen med sine ungdommer hadde møttes flere ganger og gjort ting sammen: «Selv om denne ordningen er et en-til-en-tiltak, så er det hyggelig å møte andre også, dra på kino, på fjellet sammen.» Hun foreslår at støttespillerne i Bergen Røde Kors kunne laget en gruppe på sosiale medier hvor medlemmene i gruppa kommer med forslag til ting de kan gjøre sammen: «Et forum hvor vi kan snakke sammen uten å gå innom Røde Kors. For eksempel: Vi skal på kino i helgen, er det andre som har lyst til å være med?»

Også i Bergen ble det etterspurt kursing i forskjellige temaer: «Jeg føler at jeg kan for lite om reglementet. Jeg vil vite mer om hva som skjer når hon blir 18. Jeg kan for lite om dette. Hva skjer med økonomisk støtte, med skole.» Denne støttespilleren foreslår at Røde Kors kommer med smådrypp innimellom: «Det behøver ikke å være så mange timer. Ved inngåelsen av avtalen kan du forplikte deg til å delta på smådrypp.» I Bergen hvor det er mange en-til-en-kontakter synes det være et behov for å gjøre ting sammen med andre støttespillere og deres ungdommer. Både i Bergen og Oslo blir temamøter og diskusjonsforum etterspurt. Behovene vil variere ut fra de behov og utfordringer vennefamilier og støttespillere møter hos ungdommene.

OPPSUMMERING

Et tilbakevendende utgangspunkt for de frivilliges involvering i denne ordningen var ønsket om å bidra, til å ønske de enslige unge flyktningene velkommen. Samtidig trakk de fram hva de selv har fått tilbake ved å delta i ordningen. De har selv blitt tatt imot og møtt med raushet og respekt.

De frivilliges involvering omfatter ulike fritidsaktiviteter foretatt i lag med ungdommene så vel som utøvelse av praktisk bistand. Praktisering av norsk er en naturlig del av samværet. De frivillige forteller hvordan de har fått øynene opp for hvilke utfordringer ungdommene støter på i møtet med byråkratiet og hvor viktig det da er at de har noen de kan ringe til. I denne forbindelse peker flere på at det tar tid å bli kjent med hverandre, og at den opprinnelige ettårsavtalen i så måte fungerer som en begrensning. Det har blitt vist til at ungdommene er alene i et fremmed samfunn, og at det særlig i en slik sammenheng blir galt å avtalefeste at du skal være familie eller en venn.

Som frivillig innenfor denne ordningen risikerer du også å møte ungdom i krise. Behov for oppfølging blir større under slike omstendigheter, likeledes ønsket om en større gjennomslagskraft hos Røde Kors i forhold til systemet. Det ble forøvrig ytret ønsker om at Røde Kors på sine samlinger tok opp temaer som angår ungdommene og deres vei inn i Norge, i tillegg til rolleavklaringer både for deltakerne og for Røde Kors. Støttespillere i en-til-en-relasjoner ga uttrykk for et ønske om at det blir lagt til rette for at frivillige og ungdommene kan finne på ting sammen.

Koplingene har ringvirkninger. Støttespillere snakker om en kjedereaksjon. Et brobyggende nettverk fører til styrking av andre nettverk.

KAPITTEL 10

PROSJEKTETS UTVIKLING OG PRAKSIS

Norges Røde Kors og Vergeforeningen mottok støtte fra ExtraStiftelsen for å gjennomføre prosjektet i årene 2016-2018. Utgangspunktet var en felles prosjektbeskrivelse, men innretningen på arbeidet har naturlig nok variert noe i Oslo og Bergen ettersom det dreier seg om to ulike byer med ulike tilfang av ungdommer og ulik organisering på by/bydelsnivå.

REKRUTTERINGEN AV DELTAKERE OG FRIVILLIGE I OSLO

Flyktingguide er en kjent aktivitet hos Røde Kors. Det falt derfor naturlig at både deltakere og frivillige i starten ble med i støttespillerprosjektet via kjennskap til flyktingguiden. Unge flykninger som søkte på å få en flyktingguide og hvor det viste seg at søker er alene og under 23 år, ble kontaktet av medarbeidere i prosjektet. I tillegg hadde prosjektmedarbeidere informasjonsmøter i bydelene med bofelleskap for enslige mindreårige flykninger. Ifølge en av prosjektkoordinatorene i Oslo er det særlig enkelte bydeler som har vært aktive i videreformidling av ungdommer i deres bofelleskap: «*Kontaktpersonene (i bofelleskapene) er opptatt av at ungdommene trenger flere gode folk rundt seg, noen å møte på fritida, praktisere norsk med.*»

Den forholdsvis store ankomsten av flykninger i 2015 førte til et ønske blant mange om å gjøre noe for de nyankomne. En del av dem som sto på venteliste for å bli flyktingguider ble informert direkte om støttespilleraktiviteten. Andre ble informert om denne aktiviteten på innføringskursene for flyktingguider. Det viste seg å være stor interesse blant frivillige for støttespillerordningen. Oslo Røde Kors får fortsatt nye frivillige. Tilgangen har imidlertid avtatt.

REKRUTTERINGEN AV DELTAKERE OG FRIVILLIGE I BERGEN

I Bergen ble de unge flykningene rekruttert til støttespilleraktiviteten, ikke først og fremst gjennom flyktingguideaktiviteten, men gjennom introduksjonsprogrammet og barneverntjenesten. Mange som var over 18 ble med gjennom introduksjonsordningen. I Bergen Røde Kors var de derfor spesielt opptatt av å være synlige overfor barneverntjenesten. De har nå etablert et godt samarbeid med barnevernet som melder inn dem som er over 18 og som skal over i hybel. Prosjektkoordinator i Bergen gikk i utgangspunktet inn for å nå dem som trengte en slik aktivitet mest. Han så at det var mange sårbare deltakere.

Til forskjell fra Oslo har det ikke vært like stor tilgang på frivillige i Bergen. Bergen har hatt spesielle tilbud til ungdommene så vel som til de etablerte kontaktene.

Ungdommene tilknyttet Støttespiller ble i oppstarten av prosjektet tilbudt svømmeopplæring, en aktivitet som også utgjorde en nettverksaktivitet. Denne fellesaktiviteten ble etter hvert faset ut, men Bergen Røde Kors får fortsatt midler fra kommunen som de har brukt på å gi de etablerte koplingene billetter til ulike aktiviteter, som svømmehall, museer, osv. Aktivitetene har fått god omtale av dem som har deltatt i evalueringen av prosjektet, både deltakere og frivillige.

HVA INNEBÆRER DET Å VÆRE STØTTESPILLER – OG ER STØTTESPILLER DET RIKTIGE BEGREPET?

Prosjektmedarbeiderne brukte en god del tid på å komme fram til det navnet de mente best dekket hensikten bak prosjektet.⁶ Det var samstemmighet om at begrepet Støttespiller var en god betegnelse på den plassen den frivillige skulle kunne ha i ungdommens liv. Begrepet gir assosiasjoner til en som spiller på lag med ungdommene, en person som gjennom sin støttende tilstedeværelse vil kunne bidra til å styrke ungdommens posisjon og inntreden i det norske samfunnet.

Støttespillerbegrepet ble offisielt endret til vennefamilie av Landsstyret i Røde Kors mai 2018. Bakgrunnen for denne endringen var at vennefamilie var et begrep som var etablert tidligere, og dermed også et kjent begrep i Røde Kors-sammenheng. I tillegg oppfattes dette begrepet å ha en større «salgsverdi». Det blir påpekt at det her opereres med et liberalt familiebegrep, noe som innebærer at det ikke behøver å dreie seg om en kjernefamilie.

Det har vært ulike reaksjoner på endringen av navnet. I Bergen er støttespiller et innarbeidet begrep som de der har valgt å fortsette å bruke. En innvending mot selve vennefamiliebegrepet er at det gir både deltakere og frivillige et misvisende bilde av hva denne aktiviteten dreier seg om: «*Frivillige skal ikke være familie og venner. Det ble vanskelig med navneendringen; den gir et misvisende bilde. Det kan være forventninger om at dette kan være en relasjon som varer; de er klare for det. Men som frivillig for Røde Kors må du klare å skille mellom når du er representant for Røde Kors og når du er en privatperson. Dette er utfordrende for de frivillige; det handler om Røde Kors sitt mandat og det å kunne ivareta tilliten til den organisasjonen man representerer. ...*»

I denne rapporten har støttespiller og vennefamilie bli brukt om hverandre – alt etter hvordan selve aktiviteten og den frivillige blir omtalt av dem som blir intervjuet. I tillegg til prosjektmedarbeiderne er det

⁶ Tidlige forslag til tittel på prosjektet omfattet «brobyggeren» og «nettverksguiden».

RAMMENE FOR AKTIVITETEN

Alder setter grenser for hvem som kan delta i aktiviteten. Koordinator i Oslo peker på at den frivillige bør være eldre enn ungdommen.⁷ I de tilfeller hvor flyktningen er mindreårig, skal det alltid være to frivillige til stede. Hun legger vekt på omsorgsaspektet og betydningen av tilrettelegging for en god utvikling av relasjonen: *«I vennefamilien starter man med relasjonen: vi skal bli kjent... Dette er en mykere ordning, en aktivitet for barn og ungdom hvor det skal tilrettelegges, hvor man skal gjøre hyggelige ting sammen...»*. Opprinnelig ble det bestemt at deltakerne i prosjektet skulle møtes annenhver uke. Dette ble imidlertid endret til ukentlige møter: *«Hvis man klarer det i starten, så varer koplingen.»* I følge den samme prosjektkoordinatoren utgjør møtehyppighet en av rammene for prosjektet.

En annen ramme, i henhold til den samme koordinatoren, er fokuset på vennefamiliens sosiale funksjon: *«De skal ikke utføre arbeid som er det offentliges oppgave. Dersom de (ungdommene) har helseplager, ikke prøve å rydde opp i helsevesenet, men styrke de båndene som tilgjengelige.»* Vennefamiliene skal være en los som for eksempel i boligsøk kan være med på visning, sende eposter, men som ikke skal gå inn og utføre konkrete oppgaver: *«Dersom du som vennefamilie opplever at det er noe ungdommene ikke får, involverer de ansatte i Røde Kors... Røde Kors prøver å oppsummere det de ser foregår på systemnivå og ta dette tilbake til nasjonalkontoret som har ulike kanaler.»*

En annen prosjektmedarbeider forteller at de på kursene for de frivillige jobber med dilemmatrening: Skal du gå rett inn og hjelpe, eller heller snakke om ting?: *«Når det oppstår ting som det bør sies fra om, si fra til gruppeleder og Røde Kors. Røde Kors kan få sagt fra til de ansvarlige. Dersom ungdommen vil at du skal være med på et møte, så ok. Men du skal ikke overta samtalen. Her er det en fin balansegang. Det viktigste er å bruke skjønn og sunn fornuft; ingenting er svart-hvitt. Når alt foregår på norsk, er det ikke alltid lett for ungdommen å følge med. Fortell ungdommen at dere kan snakke om og forklare uklarheter etter møtet.»*

Hva skal til for å sørge for at ungdommen skjønner hva som foregår på et møte som omhandler henne eller ham? Og hva bør støttespillers rolle være i et slikt møte? Balansegangen med hensyn til hva den frivillige skal støtte opp om og hva hun/han skal overlate til andre, er, som vist, et gjentakende tema blant støttespillere og vennefamilier.

OPPSUMMERING

Bergen og Oslo har lagt seg på en delvis ulik linje med hensyn til rekruttering og kopling av ungdommer og frivillige. Oslo har hatt et større tilsig av frivillige enn Bergen, og har fått ungdommer gjennom informasjonsmøter med bydelene og flyktningguiden. I Bergen har ungdommene blitt rekruttert hovedsakelig gjennom Barneverntjenesten og Introduksjonsprogrammet. Basert på det forholdsvis store tilsiget av flyktninger og frivillige, har Oslo hatt to prosjektkoordinatorene på heltid. Prosjektkoordinatorstillingen i Bergen har hele tida vært en deltidsstilling. Oslo har 4 gruppeledere med ansvar for intervjuing og oppfølging av hver sin gruppe frivillige. I Bergen har prosjektkoordinatoren det fulle ansvar for kartlegging og oppfølging av ungdommer og frivillige.

Selve navnet på prosjektet henspiller på den rollen den frivillige skal ha overfor ungdommen. Mens en i Bergen har ønsket å beholde det innarbeidet støttespillerbegrepet, har Oslo innstilt seg på å benytte vennefamiliebegrepet etter at dette ble vedtatt av Landsstyret i Røde Kors. Vi har vist til at en innvending mot dette begrepet blant prosjektmedarbeiderne er at det kan høyne forventningene til relasjonen hos ungdommene.

I de foregående kapitlene som omhandler støttespiller/vennefamilieordningen sett fra ungdommenes og de frivilliges side har vi sett at relasjonene har mange ulike sider, at de omfatter felles interesser, behov for støtte og råd så vel som gjensidighet. Flere av prosjektmedarbeiderne har i samtaler vært opptatt av rammene for selve relasjonen og for grad av involvering fra de frivilliges side. Det har blitt pekt på at de frivillige skal kunne være en los, men at de ikke skal gå inn og løse konkrete oppgaver for ungdommen. De blir anmodet om å ta kontakt med Røde Kors i spesielt vanskelige saker.

⁷ Dette varierer noe mellom Oslo og Bergen. Bergen har ikke samme nedre aldersgrense. Noen ungdommer ønsker seg en på tilnærmet samme alder – og da prøver de å imøtekomme dette.

KAPITTEL 11

SAMMENFATNING OG DISKUSJON

Det siste kapittelet i denne rapporten omfatter en gjennomgang av de temaene og problemstillingene ungdommene og de frivillige har vært mest opptatt av. I kapittelet vil vi også diskutere styrker og eventuelle savn ved støttespiller-/vennefamilieordningen.

UNGDOMMENES HVERDAG

Å bli ønsket velkommen er et svært viktig utgangspunkt for hvordan den enkelte finner seg til rette i sin nye virkelighet. I en rapport om opphold i asylmottak (2016) påpeker forfatterne at belastningene flyktningene har med seg kan få store eller mindre konsekvenser alt etter hvordan ting blir tilrettelagt i og av mottaket, og av hvordan flyktningene blir tatt imot. Ungdommene har snakket om hvordan det oppleves å være helt isolert på et mottak, å bli sittende og vente og oppleve at du kun er et nummer i mottakssystemet. Mottakspersonalets og lokalbefolkningens holdninger til de nyankomne har stor betydning for selvfølelsen; det er stor forskjell på å bli tatt imot med positiv nysgjerrighet, bli invitert inn, og bli møtt med det motsatte, negativ nysgjerrighet, av en lokalbefolkning som «ser på deg dårlig».

Likeledes er det å bli ønsket velkommen av kommunen viktig for den enkeltes trivsel. Flere av ungdommene har trukket fram Bergen som en kommune som ønsket dem velkommen og som hjalp dem i den første etableringsfasen. Inntrykket var at de ungdommene som selv valgte ut den kommunen de skulle bo i og som faktisk lyktes med å finne en leilighet, virket fornøyd med at de hadde kommet dit de ønsket og med at de mestret selve prosessen.

BOSETTING

Flyktningers medbestemmelsesrett trekkes fram som svært viktig i en brukerundersøkelse blant flyktninger i bofellesskap (2010). For å kunne være med å bestemme over sitt eget liv er det imidlertid nødvendig at det gis god nok informasjon om de valgmuligheter som finnes. I en artikkel om selvbosetting (2018) blir det pekt på at mottakene manglet informasjon om selvbosetting for mange kommuner, noe som gjorde deres informasjonsarbeid overfor flyktningene vanskelig. Den informasjonen de unge flyktningene fikk om sine valgmuligheter, fikk de av egne nettverk som de hadde utviklet under mottaksperioden.

Andre som ikke hadde fått denne muligheten, forsøkte likevel å påvirke hvilken kommune de skulle ende opp i. Mens en ung jente lyktes i å få flytte til sin tante i en annen kommune enn bosettingskommunen, la en ung gutts bosettingskommune forholdene til rette slik at han kunne få besøke sin onkel i den opprinnelige ønskete kommunen. Imøtekommenheten fra kommunens side bidro til å dempe sorgen over å ikke ha havnet nærmere sin slektning.

Det er svært viktig at mottakssamfunnet kommer de unge flyktningene i møte og legger forholdene til rette for at de skal kunne finne seg til rette. Samtidig viser mange av ungdommene at de har styrke og mot til å forsøke å endre på utilfredsstillende og vanskelige forhold i sin nye virkelighet.

ØKONOMI OG JOBBMULIGHETER

En stor utfordring, som det for mange kan være vanskelig å endre på, er en trang økonomi. En nylig publisert artikkel om langsiktig psykisk helse hos enslige mindreårige flyktninger (2019) viser at daglige utfordringer ser ut til å være sterkt knyttet til psykiske symptomer hos de unge flyktingene, hvorav den vanligste utfordringen er for lite penger. For å bøte på økonomien har de fleste brukt mange krefter på jobbsøk. Flere har også klart å finne en deltidsjobb. Ønsket om jobb er stort, men kravet i det norske systemet til formell skolegang og gode norskkunnskaper kan for en del virke uoverkommelig. Utestengning fra arbeidsmarkedet har en ekskluderende og demotiverende effekt. Arbeidsplassen er i tillegg en av de få mulighetene mange har til å få praktisert sine norskkunnskaper.

Mange av ungdommene i denne undersøkelsen har begrenset med formell utdanning. De ender gjerne opp med å måtte ta grunnskoleopplæring for voksne, som i mange kommuner tilbys gjennom Voksenopplæringen. Denne ordningen kan falle uheldig ut for ungdommer som, i en ny og fremmed tilværelse, trenger å tilbringe tid sammen med og danne vennskap med jevnaldrende.

SKOLE

Begrepet «flyktningskompetent skole» er et aktuelt begrep i denne sammenheng. En skole som er flyktningskompetent hjelper sine elever i å mestre eventuelle psykososiale utfordringer og dermed fremme deres psykososiale og faglige fungering i skolen (Pastoor, 2016: 12). Dette er viktig for mange av ungdommene også i denne undersøkelsen. Basert på disse ungdommenes erfaring kan definisjonen av en flyktningskompetent skole med fordel utvides til også å omfatte en skole hvor undervisningen er tilpasset og tilrettelagt for ulike ungdommer med flyktningsbakgrunn, en skole hvor deres behov og ressurser vies ekstra oppmerksomhet av lærer og skolerådgivere, og en skole hvor de kan møte og danne vennskap med jevnaldrende.

Mange ungdommer er stilt overfor vanskelige skolevalg. De har ikke sjelden en presset situasjon, med en svært arbeidskrevende skolegang ved siden av en mulig deltidsjobb. De vil ofte ha behov for spesiell veiledning og støtte med hensyn til skoleretning og skolemestring. Pastoor peker i sin artikkel om den flyktningskompetente skolen at det å skulle bosette seg i en kommune og begynne på sitt nye liv der er en krevende omstillingsprosess, særlig når du ikke har foreldre å støtte deg til. Hun peker på at denne omstillingsprosessen vil kunne føre til gode nye begynnelse så sant de unge flyktingene kan få støtte og veiledning fra betydningsfulle voksne som lærere, sosialarbeider og verger (2016: 5).

STØTTE

I forbindelse med en krevende omstillingsprosess, er det ikke uvanlig at flyktningsungdommer sliter med bekymringer for nære slektninger i andre land, med vonde minner eller med bekymringer for framtida. Så også for ungdommene i denne undersøkelsen. Hvem kan de vende seg til for støtte og hjelp? Flere opplever at det er vanskelig å få kontakt med norske, og at naboer synes å holde seg for seg selv. De savner kjente tradisjoner fra hjemlandet, som å dele mat og invitere både godt og mindre godt kjente inn. I en sammenheng med «lukkete dører» blir samvær med og støtte fra venner med liknende erfaringer som dem selv spesielt viktig. Det er venner de har fra mottakstida, venner de har møtt gjennom skole eller jobb, venner de har fått gjennom fritidsaktiviteter som fotball eller venner de har møtt gjennom kirken.

Noen er glad for at vennen har bodd lenge i landet og kan hjelpe med «systemutfordringer». Andre er opptatt av at hva et vennskap betyr og hva de trenger fra et vennskap. En venn er en du kan fortelle alt, en som har lyst til og er interessert i å høre om dine problemer.

De av ungdommene som kom til Norge før de fylte 18, kan få tilbud om ettervern etter fylte 18 år og fram til de er 23. Flere av ungdommene i denne undersøkelsen forteller at de er har blitt eller blir fulgt opp av barnevernet. Andre støttende instanser kan i noen tilfeller være NAV som har hjulpet noen av ungdommene som sliter med vanskelige saker. Ungdommene i denne undersøkelsen er selv oppsøkende, og har på eget initiativ tatt kontakt med instanser som Jobb X for å få hjelp til å skrive jobbsøknader eller Ung Arena for psykologbistand. En del har også oppsøkt ulike fritidstilbud når de trenger atspredelse og hjelp. Røde Kors, og da særlig Bergen Røde Kors, er et sted og tilbud flere av ungdommene oppsøker og hvor de føler seg trygge, velkomne og ivaretatt. Enkelte av ungdommene sliter med svært vanskelige og uforståelige saker. Behovet for hjelp og støtte blir særlig tydelig i disse situasjonene hvor ungdommene står opp imot et restriktivt system helt alene.

STØTTESPILLER/ VENNEFAMILIEORDNINGEN BETYDNINGEN AV ET SOSIALT NETTVERK

Vi har tidligere vist til to typer for såkalt sosial kapital - gjengitt i en nylig utgitt rapport om kommunale botiltak for barn og unge (2018) - som illustrerende for den type støtte og samvær som er særlig aktuelle for de unge enslige flyktingene i denne undersøkelsen. Sammenbindende nettverk, det vil si nettverk som forener personer innenfor en gruppe eller et eksisterende fellesskap - i denne undersøkelsen vennskap og kirkefellesskap - er av stor betydning

for mange av ungdommene. Brobyggende nettverk, nettverk som knytter individer og grupper sammen på tvers av skillelinjer, er viktige for ungdommene som forsøker å bli en del av sitt nye samfunn. Vennefamilier og vertsfamilier blir i rapporten om kommunale botiltak foreslått som viktig tiltak for å styrke unge enslige flyktningers brobyggende nettverk.

Den tidligere nevnte artikkelen om langsiktig psykisk helse hos enslige mindreårige flyktninger (2019) baserer seg på en studie hvor unge enslige flyktninger har blitt jevnlig intervjuet over en femårsperiode. Det blir pekt på som bekymringsverdig at mange av de unge flyktningene i denne studien sliter psykisk etter fem år. Nærmere to tredjedeler sier de får mindre sosial støtte enn de skulle ønske, mens en tredjedel opplever at de ikke har folk rundt seg som bryr seg om hva som skjer med dem. Bekymringene til ungdommene i vår undersøkelse om at pengene ikke strekker til, sammenfaller med funnene i studien om langsiktig psykisk helse hvor for lite penger var den vanligste daglige utfordring for flyktningene. I tillegg kommer det å ikke føle seg trygg og å føle seg usikker på framtida. Forfatterne av studien peker på at unge flyktninger trenger sosiale nettverk preget av tillit, nettverk som kan støtte dem i daglige utfordringer samt minske risikoen for ny traumatisering i Norge.

For mange av ungdommene i vår undersøkelse har støttespilleren/vennefamilien vært en person eller personer de har kunnet gå til når de trenger støtte og

råd på flere plan, både systemrelaterte og personlige. Det faktum at de opplever at de kan henvende seg til støttespillere/vennefamilie med ulike type problemer og anliggender antyder at dette er et forhold basert på tillit. Ungdommene forteller også at de deler interesser med sin vennefamilie/støttespiller og at de gjør ting sammen. De blir invitert hjem til sin vennefamilie/støttespiller – og i sin tur inviterer de til sitt hjem og serverer matretter fra sitt hjemland. Det at ungdommene selv får anledning til å invitere og by på sine tradisjoner, bidrar til å underbygge gjensidigheten i forholdet.

RAMMER FOR KONTAKTEN: TID OG ALDER

Som nevnt, inngår tidsaspektet i ordningen på forskjellige måter. For det første ble det bestemt at den frivillige og ungdommen skulle møtes en gang i uka og minimum 8 timer i måneden. I tillegg skal ordningen i utgangspunktet vare et år. I bestemmelsene som ble vedtatt av Landsstyret i mai 2018 uttales det at det er en mulighet for å forlenge tilknytningen til Røde Kors i et halvt år av gangen. Det sies ikke hvor mange ganger det er mulig å forlenge tilknytningen til Røde Kors.

Ungdommene forteller at noen forhold er blitt avsluttet etter et år. Andre forhold ser ut til å vare ved. Flere ungdommer ser på støttespilleren som

sin bestevenn, andre ser på vennefamilien som sin nye familie i Norge. I foregående kapittel som omhandler prosjektets utvikling og praksis, viste vi til en uttalelse fra en av prosjektmedarbeiderne om at frivillige ikke skal være familie eller venner. Ut fra den grunn opplever hun begrepet vennefamilie som misvisende. Denne oppfatningen synes imidlertid ikke å stemme overens, verken med ungdommenes eller med støttespillernes/vennefamiliens opplevelser. Flere av vennefamiliene har bemerket at de finner ett-årskontrakter for utviklingen av et tillitsforhold som lite hensiktsmessig. Ikke bare ungdommene, men også de frivillige beretter om betydningen av relasjonen; ungdommene har fått en familie eller bestevenn, vennefamiliene opplever at ungdommene har blitt en del av familien, mens støttespillere snakker om at de har fått en venn for livet. Ungdommene og de frivillige møter hverandre som hele mennesker og utvikler tidvis sterke relasjoner som det vanskelig kan settes grenser for.

Oslo har satt nedre aldersgrense for vennefamilie til 25 år. I Bergene er ikke grensene for nedre alder på støttespiller så bestemte. En av støttespillerne forteller at hun er bare 6 år eldre enn sin kontakt, og at det kanskje er derfor de også har utviklet et nært vennskap. I tilfeller hvor støttespiller og ungdom er tilnærmet like i alder kan det imidlertid enkelte ganger virke mot sin hensikt fordi helt unge støttespillere ikke alltid er klar over de forpliktelsene en slik relasjon innebærer. Koplingene – det å finne personer hvis livssituasjoner passer for hverandre – er derfor av stor betydning for utviklingen av en god relasjon.

UNGDOMMENES UTFORDRINGER OG DE FRIVILLIGES BEHOV

Det har kommet fram av samtalen med ungdommer og frivillige at relasjonene omfatter så mye mer enn utelukkende å gjøre hyggelige ting sammen. Ungdommene står opp imot et system det er vanskelig å forstå, og vil ofte trenge hjelp og veiledning. De frivillige forteller at de gjennom kontakten med ungdommene har fått øynene opp for hvilke utfordringer unge enslige flyktninger støter på i et til tider uforståelig byråkrati og hvor vanskelig det kan være for dem å nå igjennom i dette systemet. De frivillige, på sin side, forsøker å støtte opp der de kan, noe som ofte også er en læringsprosess for dem. De fleste av studiene om enslige unge flyktninger referert til i denne rapporten understreker betydningen av sosial støtte fra en person som bryr seg for ungdommenes psykiske helse.

I enkelte tilfeller har ungdommene så store utfordringer at de frivillige opplever at de kommer til kort. Da er den bistanden Røde Kors kan tilby avgjørende. I den forbindelse har det vært stilt spørsmål til om Røde Kors har tilstrekkelig gjennomslagskraft i systemet. Og selv om de fleste er fornøyd med den oppfølgingen Røde Kors tilbyr dem, har også flere hatt forslag om temaer til kurs, om mer jevnlig diskusjonstreff og av tilrettelegging for kontakt mellom støttespillere, slik at de og deres ungdommer kan finne på ting sammen.

Vi har vist til betydningen av blant annet «brobyggende nettverk», nettverk som knytter individer og grupper sammen på tvers av skillelinjer. Frivillige har vist til at gjennom å støtte og slutte opp om ungdommen man er koplet med, kan han eller hun i sin tur være bindeledd til andre i samme situasjon. På den måten skjer det en kjedereaksjon hvor også de sammenbindende nettverkene, nettverk som forener personer innenfor en gruppe, utvikles og styrkes.

LITTERATURLISTE

Eide, Ketil & Broch, Tuva (2010). *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Regionsenter for barn og unges psykiske helse – Helseregion ØST og SØR.

Jensen, Tine K., Skar, Ane-Marthe Solheim, Andersson, E. S., & Birkeland, Marianne Skogbrott (2019). Long-term mental health in unaccompanied refugee minors: Pre- and post-flight predictors. *European Child and Adolescent Psychiatry*.

Henningsen, Erik & Søholt, Susanne (2018). Avtalt selvbosetting blant flyktninger og det norske bosettingsregimet. *Tidsskrift for boligforskning*. 01/2018.

Krogh, Hilde m. fl. (2013). *Bosetting for enslige mindreårige flyktninger. En veileder*. Oslo: Vergeforeningen Følgesvennen.

Lidén, Hilde, Trættemberg, Håkon Solbu & Ulvik, Oddbjørg Skjær (2018). *Kommunale botiltak for barn og unge. En hvit flekk i velferdsstaten*. Rapport 2018:14. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Lillevik, Ragna & Tyldum, Guri (2018). *En mulighet for kvalifisering. Brukerundersøkelse blant deltakere i introduksjonsprogrammet*. Fafo-rapport, 2018: 35.

Pastoor, Lutine de Wal (2016). Enslige unge flyktnings psykososiale utfordringer: behovet for en flyktningkompetent skole. I C. Øverlien, M.I. Hauge & J.H. Schultz (Red.): *Barn, vold og traumer: Møter med unge i utsatte livssituasjoner* (s. 200-219). Oslo: Universitetsforlaget.

Paulsen, Veronika, Thorshaug, Kristin & Berg, Berit (2010). *«Det hadde vært fint å få være med å velge.» Brukerundersøkelse blant flyktninger i bofellesskap*. NTNU. Samfunnsforskning.

Weiss, Nerina, Djuve Anne Britt, Hamelink, Wendy & Zhang, Huafeng (2017). *Opphold i asylmottak. Konsekvenser for levekår og integrering*. Oslo: Fafo-rapport, 2017:07.

